

รายงานการวิจัย

การพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทาง
ท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง
Development of Community-based Tourism Network
Surrounding Hat Chao Mai National Park in Trang Province.

ธรรมจักร เล็กบรรจง Tammachak Lakbanchong
จิระนาถ รุ่งช่วง Jiranart Rongchoung
อมรรัตน์ สุทธิธรรมานนท์ Amornrat Sutthithamanon

วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
งบประมาณเงินกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปี

พ.ศ. ๒๕๖๓

รายงานการวิจัย

การพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทาง
ท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง
Development of Community-based Tourism Network
Surrounding Hat Chao Mai National Park in Trang Province.

ธรรมจักร เล็กบรรจง Tammachak Lakbanchong
จิระนาถ รุ่งช่วง Jiranart Rongchoung
อมรรัตน์ สุทธิธรรมานนท์ Amornrat Sutthithamanon

วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
งบประมาณเงินกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปี

พ.ศ. ๒๕๖๓

หัวข้อวิจัย	การพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง
ชื่อผู้วิจัย	ธรรมจักร เล็กบรรจง
หน่วยงาน	วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว
งบประมาณ	เงินกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง 3) เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ ตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ชุมชน จำนวน 40 คน และกลุ่มนักท่องเที่ยวทดลอง จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยการประชุมกลุ่มย่อย การประชุมสร้างเครือข่าย การประชุมปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนกับชุมชนเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จ และการจัดทดลองนำเที่ยว จากนั้นนำเสนอข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมทั้ง 4 แห่ง มีการจัดการการท่องเที่ยวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ มีการนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นของแต่ละพื้นที่มาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ 2) การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมของ 4 ชุมชนตามแนวความคิดการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเชื่อมโยงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของเครือข่ายที่เอื้อประโยชน์ร่วมกันขึ้นและให้แต่ละชุมชนสามารถบริหารจัดการได้อย่างอิสระ 3) การประเมินรูปแบบเครือข่ายที่ร่วมพัฒนาขึ้นพบว่า เครือข่ายชุมชนสามารถนำทรัพยากรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของแต่ละพื้นที่มาใช้ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และมีกลไกในการจัดการการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนได้ โดยเสนอให้แต่ละชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้หรือประสบการณ์เพื่อสร้างความหลากหลายของรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว วางแผนใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกันเป็นการลดต้นทุนและกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง

Research Title	Development of Community-based Tourism Network Surrounding Hat Chao Mai National Park in Trang Province.
Author	Tammachak Lakbanchong
Institution	Collage of Hospitality and Tourism
Year	2020

Abstract

This research aims 1) to study the context of coastal community-based tourism management around Hat Chao Mai National Park, Trang Province, 2) to study the development of community-based tourism network Surrounding Hat Chao Mai National Park in Trang Province, and 3) to evaluate and propose a community-based tourism network Surrounding Hat Chao Mai National Park in Trang Province, through a sampling research and development model. The sampling was randomly divided into 2 purposive groups; a sampling group of 40 representatives of 4 community tourism parties, and a sampling group of 30 participants of the experimental group. The research tools employed included focus group meetings, network building meetings, operational meetings, and observational meetings with successful networking communities as well as organizing a trail tour program. Then, the data was presented through the analysis of content acquired.

The research results have revealed that 1) the four communities surrounding Hat Chao Mai National Park have utilized a similar tourism management implementation: the outstanding tourism resources of each area were developed as tourist attractions with the participation of the community members in educational-focused tourism management, 2) the development of the community-based tourism network Surrounding Hat Chao Mai National Park of the 4 communities according to the concept of tourism management network development established a link to the tourism management model of a mutually beneficial network, allowing each individual community to independently manage its own administration, and 3) the evaluation of the co-developed network model revealed that the community network was able to appropriately utilize unique resources of each local area for tourists services, and

also acquired tourism management mechanisms enabling the linkage to community development, by proposing knowledge or experience sharing in each community in order to create a variety of tourism patterns and activities as well as planning for mutual tourism resource utilization to reduce costs and distribute advantages thoroughly.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ลงได้ ต้องขอขอบพระคุณยิ่งต่อมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย โดยงบประมาณเงินกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ที่เป็นแหล่งทุนอุดหนุนในการทำวิจัย ขอบคุณวิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว ที่เป็นสถานที่หลักในการรวบรวมและประมวลผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรีวรรต สมนึก, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธนินทร์ สังขดวง และ ดร.ศุสิตพร ฮกทา ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในการตรวจและรับรองจริยธรรมโครงการวิจัยในคนในครั้งนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม หน่วยงานผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ่อเจ็ดลูก จังหวัดสตูล กลุ่มนักท่องเที่ยวทดลอง และประชาชนในพื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน คือชุมชนบ้านน้ำราบ ชุมชนควนตุงกูและชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง และชุมชนหาดปากเมง อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเต็มกำลังความสามารถทำให้เกิดการพัฒนาและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังขึ้นได้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลที่ได้จากงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ในครั้งนี้จะมีส่วนที่เป็นประโยชน์เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของบริบทพื้นที่ เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนสามารถสร้างการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวได้ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นชุมชนมีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการพัฒนาและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดตรังให้สามารถเติบโตและพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสมยั่งยืนมากยิ่งขึ้นในอนาคต

ธรรมจักร เล็กบรรจง

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย	1
1.2 คำถามงานวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.5 ขอบเขตของโครงการวิจัย	3
1.6 คำนิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	5
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	9
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	13
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
2.5 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	33
3.1 การเลือกพื้นที่	33
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	33
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	36
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	22
4.1 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง	37
4.2 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง	42

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3 เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดย ชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง	48
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	53
5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง	53
5.2 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง	54
5.3 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 3 เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่าย การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยาน แห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง	55
5.4 ข้อเสนอแนะ	56
บรรณานุกรม	57
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ	59
ภาคผนวก ข เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัย และเครื่องมือในการวิจัย	61
ประวัติผู้วิจัย	68

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	32
ภาพที่ 2 การประชุมกลุ่มย่อยแกนนำ 4 ชุมชน	41
ภาพที่ 3 การประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	43
ภาพที่ 4 การศึกษาดูงานเครือข่ายชุมชนบ่อเจ็ดลูก จังหวัดสตูล	47

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

การท่องเที่ยวโดยชุมชนถือว่าเป็นทางเลือกหนึ่งของการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งนับได้ว่าเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแนวทางหนึ่งตามความต้องการของกระแสโลกที่ต้องการให้คนในชุมชนมีความรับผิดชอบและสามารถพึ่งพาตัวเองได้ในสังคมปัจจุบัน (สินธุ์ สโรบล, 2546) โดยที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยให้เป็นหนทางหนึ่งที่จะขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนสู่ฐานรากอย่างแท้จริงในทุกภูมิภาคของไทย รวมถึงภาคใต้อันเป็นภูมิภาคที่ร่ำรวยด้วยทรัพยากรทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ของจังหวัดตรังเกิดขึ้นจากสองสถานการณ์ด้วยกันคือ ชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นมาเอง โดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ และอีกสถานการณ์หนึ่งคือ งานวิจัยท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนให้ชุมชนจัดตั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมา (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548; สินธุ์ สโรบล, 2546 : 241-242) โดยที่ผ่านมามีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านน้ำราบ ชุมชนควนดั่งกู ชุมชนเกาะมุก และชุมชนหาดปากเมง ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ที่เกิดขึ้นจากโครงการบริการวิชาการภายใต้โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่บุคลากรด้านการท่องเที่ยวและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดตรัง ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ที่พบว่า ทั้ง 4 ชุมชนมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่หลากหลายและผู้นำชุมชนให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวเป็นอย่างดีพร้อมเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมทางการท่องเที่ยวซึ่งสามารถนำไปสู่ความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ในอนาคตประกอบกับประกาศของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่สั่งการให้อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักทางทะเลของจังหวัดตรัง ดำเนินการปิดแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล ระหว่างเดือนมิถุนายน – กันยายน ของทุกปี (อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม, 2560) จึงเป็นโอกาสสำหรับชุมชนที่ทั้ง 4 แห่งซึ่งตั้งอยู่บริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวแทนแหล่งท่องเที่ยวหลักที่อยู่ในพื้นที่อุทยานดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ผลจากการติดตามของมหาวิทยาลัยประจำปี 2561 นั้นทำให้ทราบว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของทั้งสี่ชุมชนยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือเท่านั้น ทำให้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งสี่แห่งยังไม่

เกิดความเข้มแข็ง ส่งผลให้การดำเนินงานยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่ควร ปรากฏการณ์ข้างต้นทำให้คณะผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจที่จะทำการวิจัยในการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนข้ามพื้นที่ทั้ง 4 ชุมชนขึ้น ซึ่งมีพื้นที่ร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยหวังว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสร้างพลังของชุมชนการท่องเที่ยวของจังหวัดตรังที่มีพื้นที่ต่อเนื่องกันให้มีศักยภาพในการดึงดูดและรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหนียวแน่นและยั่งยืน คือ การศึกษาบริบทการจัดการท่องเที่ยวของทั้ง 4 ชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางท่องเที่ยวที่เอื้อผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายให้กับนักท่องเที่ยว มีการจัดท่องเที่ยวนำร่องและประเมินผลสะท้อนที่เกิดขึ้นเพื่อนำสิ่งที่ได้ไปพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างเครือข่ายและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (พจนานุกรม, 2546; เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552 : 97-99; ปรีวรรต สมนึก, 2561) อันเป็นการพัฒนาศักยภาพให้แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเครือข่ายสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งก็จะได้ต้นแบบการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดตรังที่เหมาะสม และกลายพลังขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดตรังให้ไปสู่เมืองแห่งคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืนต่อไป

1.2 คำถามงานวิจัย

1.2.1 บริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นอย่างไร

1.2.2 การพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง โดยการประชุมการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวมีกระบวนการอย่างไร

1.2.3 การประเมินรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังที่พัฒนาขึ้นโดยภาพรวมเป็นอย่างไร และมีข้อเสนอแนะอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

1.3.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

1.3.3 เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการเรียนรู้ เพื่อนำข้อมูลไปเป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังให้มีประสิทธิผล

1.4.2 เกิดการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังที่มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางท่องเที่ยวที่เอื้อผลประโยชน์ร่วมกัน และมีการบริหารจัดการเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม

1.4.3 ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ ปัญหาและข้อเสนอแนะของเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังที่พัฒนาขึ้น และนำข้อมูลที่ได้เสนอเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 ขอบเขตของโครงการวิจัย

1.5.1 เนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารเชิงสังเคราะห์เกี่ยวกับเนื้อหางานวิจัยจากตำราเอกสารต่างๆ ของนักวิชาการ เพื่อให้ได้แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

- 1) แนวคิดการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
- 3) แนวคิดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.5.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างออกมาเป็นทั้งหมด 70 คน ซึ่งประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 ตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 4 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านน้ำราบ ชุมชนควนตุงกูและชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง และชุมชนหาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง แบ่งเป็นแห่งๆ ละ 10 คน รวมเป็น 40 คน

กลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยวทดลองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนการท่องเที่ยวทั้ง 4 แห่ง ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ นักท่องเที่ยวที่สนใจ ตัวแทนสื่อมวลชน และธุรกิจนำเที่ยวในจังหวัดตรัง รวมเป็น 30 คน

1.5.3 ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2563 – 30 กันยายน 2563 และขยายเวลาครั้งที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2563 – 31 มีนาคม 2564

1.5.4 พื้นที่ดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กระทำในพื้นที่ชุมชนบ้านน้ำราบ ชุมชนควนตุงกูและชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง และชุมชนหาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

1.6 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เริ่มจากการศึกษาบริบทและการเตรียมความพร้อม การสำรวจศักยภาพของชุมชน การบริหารจัดการโดยสมาชิกในชุมชน ร่วมจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว และประเมินผลที่เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การสร้างเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วม หมายถึง การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงหรือส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน

การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว หมายถึง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดจากกระบวนการที่ชุมชนศึกษาปัญหาร่วมกันกับนักวิจัยตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการและการอภิปรายผลร่วมกันเพื่อนำข้อมูลที่นำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development : R&D) งานวิจัยดำเนินการขึ้นเพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ดังนั้น ในบทนี้จึงเป็นการรวบรวมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการศึกษาข้อมูลต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.4 บริบทพื้นที่การวิจัย
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่กำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้ (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540)

- 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์
- 2) ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
- 3) ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชน โดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

4) ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสารสร้างกับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้าน

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2548) ได้กล่าวว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญที่ต้องพิจารณา 4 ประการ คือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนจะหมายรวมถึง ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยสามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1.1 แหล่งธรรมชาติที่มีความสวยงามโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ป่าไม้ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ ทะเล

1.2 แหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และศาสนสถานที่สวยงาม

1.3 พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน งานบุญพื้นบ้าน งานประเพณีพื้นเมือง

1.4 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพหลักในชุมชน ไร่ นา สวนเกษตร และฟาร์มเลี้ยงสัตว์ต่างๆ

1.5 บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวด้านบริการอย่างมีคุณภาพในแต่ละสาขา เช่น บริการรถนำเที่ยว เรือนำเที่ยว บริการร้านอาหาร และบริการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ วิทยากรในท้องถิ่น) เป็นต้น

2) องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม องค์กรชุมชนหรือกลุ่มประชาชน ซึ่งเป็นองค์กรที่เล็กที่สุดและมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่นโดยชุมชนต้องมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆ ที่หลากหลาย รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมในการติดตามประเมินผล

3) การบริหารจัดการ องค์กรประกอบด้านการบริหารจัดการ จะต้องครอบคลุมไปถึงด้านๆ ดังนี้

3.1 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

3.2 มีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

3.3 มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

3.4 มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

3.5 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งใน ส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน ทั้งนี้การบริหารจัดการท่องเที่ยวจะครอบคลุมถึง การบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ การบริหารจัดการที่พักและการให้บริการ การพัฒนาสินค้าของที่ระลึก รวมถึงการตลาดและการประชาสัมพันธ์

4) การเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ และความ เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยกระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี องค์ประกอบที่สำคัญ คือ

4.1 ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดี เสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความ สามัคคี ทำงานร่วมกันได้

4.2 ศักยภาพของพื้นที่ หมายถึงรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนรู้จักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากร ในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

4.3 การจัดการ ชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดย ชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนด แนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้ได้อย่างไร สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชน ก็คือการมีส่วนร่วม

4.4 การมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารพูดคุย การสื่อความคิดเห็น การถก ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ จากการระดมความคิดจัดให้มีเวทีพูดคุยร่วมกันคิด วางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบ ของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 4 ด้าน กล่าวคือ ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ ประเด็น สำคัญของแต่ละองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ (พจนา สนวนศรี, 2546 : 15)

1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดม สมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2) ด้านองค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และ ทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3) ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

4) ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

สรุปว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบในการจัดการ 4 ด้าน คือ 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน โดยใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน รวมถึงทรัพยากรบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถในการบริการรถนำเที่ยว บริการอาหาร บริการที่พัก บริการยานพาหนะ และบริการติดต่อประสานงานประชาสัมพันธ์ 2) องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ 3) การจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงาน ที่มีกฎ กติกาในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม มีการบริหารจัดการท่องเที่ยวจะครอบคลุมถึง การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ การบริหารจัดการที่พักและการให้บริการ การพัฒนาสินค้าของที่ระลึก รวมถึงการตลาดและการประชาสัมพันธ์ และ4) กระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ระหว่างคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้ จะนำมาใช้ในการศึกษาสร้างการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นโดยตัวแทนของชุมชนร่วมกันจัดการท่องเที่ยวขึ้นมา โดยนำเอาต้นทุนเดิมคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน มาใช้เป็นรูปแบบหรือโปรแกรมการท่องเที่ยว โดยให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในมิติต่างๆ โดยมีการจัดการท่องเที่ยวควบคู่กับการเรียนรู้ ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และทำให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตัวเองมีลักษณะเหมือนกับบริษัททัวร์ของชุมชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

วิธีการที่นำมาใช้เพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นกระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลายตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกันในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำสิ่งที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป ดังที่ พจนา สวนศรี (2546: 185-188) ได้กล่าวไว้ว่า วิสัยทัศน์ชุมชนแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นฝ่ายจัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

1) มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอกให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น

2) การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามาจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปจนขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

3) การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยวการส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญในการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยว จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างแท้จริงโดยในเบื้องต้นจะทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเน้นถึงการวิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น มีเทคนิควิธีการที่หลากหลายที่ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามที่นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน และนักวิจัย นำมาใช้ได้อย่างได้ผลคือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นวิธีการนำเทคนิคต่างๆ มาใช้ อาทิ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) วิธีการทำ SWOT Analysis และการประชุมปฏิบัติการ (Workshop) ดังนั้น การศึกษาวิจัยการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง เพื่อให้เกิดความชัดเจนถึง

กระบวนการมีส่วนร่วมตามเทคนิควิธีการดังกล่าว ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดของเทคนิควิธีการดังต่อไปนี้

2.2.1 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

1) การประชุมกลุ่มย่อย เป็นการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นความต้องการในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่มีความสนใจเฉพาะโดยมีเป้าหมาย คือ การดึงข้อมูลออกมาซึ่งการรับรู้ ทักษะ และความคิดเห็นของผู้ที่เข้าร่วมเกี่ยวกับหัวข้อที่สนใจ (รัตนะ บัวสนธ์, 2551) ประโยชน์ที่ได้รับจากการประชุมกลุ่มย่อย คือ การได้รับมุมมองหรือแนวคิดของแต่ละคนที่มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อหัวข้อที่สนใจ และยังสร้างการมีส่วนร่วมและเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ นักวิจัยสาขาการท่องเที่ยวมักนิยมใช้การประชุมกลุ่มย่อย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (Caplan, 1990 : อัสวิน แสงพิกุล, 2556 : 192) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ผู้ดำเนินการประชุมกลุ่มย่อยควรมีการจัดเตรียมรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการ กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน เช่น ทำไม่ถึงจัดให้มีการประชุมกลุ่มย่อย ใครคือผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย มีประเด็นอะไรบ้างที่ต้องการวินิจฉัยหรือต้องการคำตอบ

1.2 สร้างบรรยากาศในการประชุมให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกอิสระและเป็นธรรมชาติ ใช้เวลาในการประชุมกลุ่มย่อย แต่ละครั้ง/ช่วง ประมาณ 1-2 ชั่วโมง

1.3 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อย ควรมีคุณสมบัติที่ตรงตามหัวข้อที่จัดขึ้น โดยทั่วไปจำนวนสมาชิกประมาณ 6-12 คน

1.4 ผู้ควบคุมเวทีควรมีการจัดเตรียมรายละเอียดการประชุม จัดเตรียมประเด็นคำถามการจัดโปรแกรมการประชุมกลุ่มย่อย จะต้องให้ได้รับคำตอบในเรื่องที่สนใจตรงตามประเด็นที่ต้องการ

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูลสนทนากลุ่ม เมื่อเสร็จสิ้นการประชุมกลุ่มย่อยแล้ว ผู้วิจัยหรือผู้ที่เก็บข้อมูลต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการจดบันทึก และฟังคำพูดจากการบันทึกเทป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง โดยมีขั้นตอนดังนี้

(1) การถอดเทป ให้ฟังจากเทปบันทึกเสียง จดบันทึกคำบรรยายที่เป็นคำพูดของผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อย จัดการข้อมูลตรงตามประเด็นเนื้อหาตรงตามประเด็นหัวข้อการประชุมกลุ่มย่อยที่กำหนดไว้

(2) ทำการตรวจสอบประเมินว่าแต่ละคนอธิบายหัวข้อการสนทนาว่าอย่างไร มีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไร มีอะไรที่แตกต่างซึ่งมีความสำคัญที่ต้องนำไปพิจารณา

(3) อธิบายแต่ละประเด็น และจัดหาคำพูดเขียนเป็นข้อคิดเห็นที่สนับสนุน
หัวข้อการประชุมกลุ่มย่อย

2.2.2 เทคนิควิธีการวิเคราะห์ SWOT Analysis

เป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threat) เป็นเทคนิคที่มีประโยชน์ในการนำไปใช้ในองค์กรเพื่อให้เกิดความเข้าใจจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคที่เกิดขึ้น การนำไปประยุกต์ใช้กับบุคคลช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านตนเองตาม ความสามารถและโอกาสที่ได้รับ การนำไปใช้กับชุมชนการท่องเที่ยวเพื่อการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ในชุมชนเป็นกระบวนการที่นำมาใช้ศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการวางแผนพัฒนาหรือแก้ปัญหา เป็นเครื่องมือที่นำไปใช้เพื่อให้เกิดความ ร่วมมือกันของคนในชุมชน สามารถนำไปใช้วิเคราะห์สถานการณ์ภายในและภายนอกชุมชน สอดคล้องกับสภาพการณ์ของชุมชน (Humphrey, 1960; ทวีป สิริริศมี, 2544 : 65 ; ณรงค์วิทย์ แสนทอง, 2551 : 22-23) ได้อธิบายการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคไว้ดังนี้

1) ช่วยในการตัดสินใจ โดยกระบวนการทำงานเปิดโอกาสให้สมาชิก ผู้เข้าร่วมมีการรับฟัง ความคิดเห็นมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมในกระบวนการ วิเคราะห์แต่ละขั้นตอน

2) ช่วยให้เกิดความชัดเจน และสมาชิกทุกคนเข้าใจวัตถุประสงค์รวมทั้งเข้าใจ ปัจจัยที่จะช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ

3) ทำให้มีการจัดการปัจจัยสำคัญที่จะเชื่อมโยงไปสู่ความสำเร็จหรือความ ล้มเหลวในการดำเนินงานของชุมชน

4) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ช่วยหาแนวทางที่จะ นำไปสู่กระบวนการตัดสินใจ ทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบ

ลักษณะของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค

จุดแข็ง (Strength) เป็นการพิจารณาปัจจัยภายในชุมชน โดยประเมินข้อได้เปรียบหรือ จุดเด่นของทรัพยากรของชุมชน ที่คาดว่าจะสนับสนุนให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ซึ่งต้องพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรที่ชุมชนสร้างขึ้น โครงสร้าง พื้นฐาน รวมถึงทรัพยากรบุคคลในชุมชน

จุดอ่อน (Weakness) เป็นการพิจารณาปัจจัยภายในชุมชน โดยประเมินข้อเสียเปรียบ หรือจุดด้อยของทรัพยากรชุมชน ซึ่งเป็นอุปสรรคที่ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนไม่ประสบความสำเร็จตามที่กำหนดไว้ซึ่งต้องพิจารณาตัวแปรปัจจัยต่างๆ เช่นเดียวกับจุดเด่น

โอกาส (Opportunities) เป็นการพิจารณาปัจจัยภายนอกชุมชนโดยการประเมินโอกาสหรือเงื่อนไขที่คาดว่าจะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ โดยจะต้องพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี เป็นต้น

อุปสรรค (Threats) เป็นการพิจารณาปัจจัยภายนอกชุมชนโดยการประเมินอุปสรรคหรือเงื่อนไขที่ขัดขวางต่อการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ โดยจะต้องพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ เช่นเดียวกับโอกาส

อนึ่ง การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) นั้นจะถูกนำไปใช้เมื่อมีการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น การวางแผน การจัดทำแผนกลยุทธ์ การวางแผนพัฒนาบุคลากร แนวทางการดำเนินการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) มีดังนี้

- 1) ทำการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกชุมชน
- 2) ดำเนินการวิเคราะห์เอกสารและปัจจัยสนับสนุน โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เลือกผู้ให้การสนับสนุน เช่น ผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เพื่อชี้แนะแนวทางกำหนดวิธีการและเครื่องมือที่สนับสนุน สร้างบรรยากาศที่กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความร่วมมือในการทำงานมากที่สุด ประเมินผล แนวความคิดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เขียนรายงานการจัดทำกรวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค นำผลที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการวางแผนการทำงานต่อไป

- 3) การเตรียมการดำเนินงาน เมื่อได้ข้อมูลการวิเคราะห์แล้วควรเน้นให้เห็นความสำคัญในเรื่องสิ่งที่จะต้องทำโดยเร่งด่วน สิ่งที่ทำแล้วเกิดผลสำเร็จทันทีที่สิ่งทีควรผลักดันให้ก้าวหน้า และสิ่งที่ควรวางแผนดำเนินการในอนาคต

กล่าวโดยสรุป เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อประเมินศักยภาพของชุมชนทำให้ชุมชนได้ทราบจุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต โดยจุดแข็งทำให้ทราบถึงปัจจัยหลักภายในชุมชนที่จะผลักดันให้การจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จได้ ส่วนจุดอ่อนเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการแก้ไขให้ดีขึ้นเพื่อจะช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และมีการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมต่างๆ ว่ามีโอกาหรืออุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนด้านไหนบ้าง โดยโอกาสจะเป็นการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวสามารถประสบความสำเร็จได้เร็วขึ้น ในส่วนอุปสรรคจะทำให้การวางแผนจัดการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างระมัดระวัง และสามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.3.1 การสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยว

แนวทางการทำงานเพื่อให้ชุมชนมีเครือข่ายความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดหลักการทำงานของการทำงานของการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีแนวทางการสร้างเครือข่ายในระดับชุมชน ดังนี้ (พจนานุกรม, 2546)

1) แนวทางการสร้างเครือข่ายในระดับชุมชน

1.1 การเปิดเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อหาจุดรวมในการทำงาน และสร้างการยอมรับว่าการท่องเที่ยวชุมชน คือ กิจกรรมส่วนหนึ่งของชุมชนที่ชาวบ้านและกลุ่มต่างๆ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

1.2 แนวทางการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน โดยการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน การศึกษา-ดูงานระหว่างกัน การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรร่วมกัน และการสร้างกิจกรรมที่ทำร่วมกันเพื่อสร้างพลังของเครือข่าย และให้ผลประโยชน์แก่กลุ่มสมาชิกอย่างเท่าเทียม

2) มีกิจกรรมเพื่อสร้างความร่วมมือ เช่น การเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเป็นวิทยากรนำชม กลุ่มอาชีพ กิจกรรมการขายของที่ระลึก หรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

3) มีการสรุปบทเรียนและพัฒนาสู่กิจกรรมร่วมที่ยากขึ้น เช่น การจัดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน การกระจายบทบาทผู้นำ การวางแผนกิจกรรมร่วมกัน การจัดสรรผลประโยชน์ และการสร้างความสามัคคีเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาาร่วมของชุมชน

ในทำนองเดียวกัน สันธุ์ สโรบล (2546 : 241-242) ได้อธิบายการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ดังนี้

1) มีการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชนจากแต่ละหมู่บ้าน สามารถนำความรู้ไปสูการดำเนินการให้เกิดผลเป็นจริงด้วยการนำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในพื้นที่รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและมีความยั่งยืน

2) การศึกษาธรรมชาติและภูมิณีเวศของพื้นที่ จะช่วยให้ชุมชนรู้ว่าพื้นที่ต่างๆ มีศักยภาพในด้านใดและมากน้อยเพียงใด บางชุมชนอาจมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ บางชุมชนมีข้อเด่นทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3) ช่วยให้ประชากรในชุมชนเข้าถึงฐานทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ได้เรียนรู้แนวทางการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4) มีการจัดการองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมรวมทั้งมีการถ่ายโอนความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนในการนำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้

5) ควรให้มีการประชุมระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนทัศนะและประสบการณ์ช่วยกันหา ข้อดี-ข้อเสียและผลกระทบจากการท่องเที่ยว รวมทั้งค้นหาศักยภาพชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว พร้อมทั้งแสวงหาทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยยึดความต้องการของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติในพื้นที่

ขณะที่ เท็ดชาย ช่วยบำรุง (2552 : 97-99) กล่าวว่า เครือข่าย (Network) เป็นการเชื่อมโยงกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และมีเป้าหมายเดียวกัน โดยมีการสื่อสารระหว่างกันอย่างต่อเนื่องและจัดระเบียบโครงสร้างอย่างชัดเจน ซึ่งถือเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยเครือข่ายมีประโยชน์ ดังนี้

1) ช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทักษะความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อผ่านการประชุม การทดลองปฏิบัติการ การประชาสัมพันธ์และการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินโครงการ การแบ่งปันทักษะและประสบการณ์ให้แก่กัน เป็นการเสริมความสมบูรณ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมด ไม่ว่าจะบุคคลหรือองค์กร

2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการประสานงานในเครือข่ายช่วยลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาสามารถดำเนินไปได้ก้าวหน้า รวดเร็วและส่งผลต่อสังคมในวงกว้างยิ่งขึ้น

3) สามารถเชื่อมโยงคนที่อยู่ในระดับต่างกัน มีวิธีการทำงาน การจัดองค์กร และมีภูมิหลังต่างกันเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย

4) สามารถทำให้คนและองค์กรที่ไม่มีความสัมพันธ์กันได้ทราบว่ายังมีบุคคล หรือหน่วยงานอื่นอีกมากที่สนใจทำงานในเรื่องเดียวกัน และเผชิญปัญหาเหมือนกัน

5) สามารถทำให้ความต้องการของประชาชนได้รับการสนองตอบจากรัฐ ช่วยให้ชี้ให้เห็นปัญหาและประเด็นการพัฒนาที่ซับซ้อน

6) ช่วยเชื่อมหน่วยงานวิชาการและแหล่งทุนกับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ

อนึ่ง เครือข่ายภาคประชาชนเป็นการรวมตัวของภาคประชาชนในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะในชุมชนชนบท เป็นการรวมตัวของกลุ่มคนและเครือข่าย โดยอาศัยวัฒนธรรมชุมชน กระบวนการทำงานร่วมกับภาคีอื่นๆ โดยเครือข่ายภาคประชาชนเกิดขึ้นทั้งจากการเห็นความจำเป็นในการรวม

พลังเพื่อแก้ไขปัญหา เกิดจากการเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ร่วมกัน โดยเป็นกระบวนการที่เป็นไปตามธรรมชาติและเกิดขึ้นจากการส่งเสริมโดยหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่ต้องการให้องค์กร ชุมชน และ สังคมมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาตนเองตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของภาครัฐหรือหน่วยงานที่กำหนดไว้กระบวนการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชน จำแนกเป็น 2 ระดับใหญ่ๆ คือ 1) การเพิ่มความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการปรับเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดการตัวเองของชุมชน และ 2) เป็นการสร้างโอกาส สร้างศักยภาพของเครือข่ายและขยาย กลุ่มองค์กรชุมชนไปยังเครือข่ายอื่นๆ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การเรียนรู้ การสืบทอดภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการพัฒนาประเทศ

2.3.2 ปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้งานวิจัยสร้างเครือข่ายสำเร็จ

คณะผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และสรุปผลการวิจัยในเชิงกระบวนการได้ดังต่อไปนี้ การที่จะทำให้รูปแบบเครือข่ายประสบความสำเร็จจะต้องมีกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยมีมาตรการในการดำเนินงานร่วมกันของแต่ละชุมชน เครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรมและเห็นความสำคัญของการให้ความร่วมมืออย่างจริงจังในการทำงานร่วมกันของเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปัจจัย/เงื่อนไขที่ทำให้งานวิจัยสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในเส้นทางการท่องเที่ยวตามริมน้ำโขงของจังหวัดอุบลราชธานี ประสบผลสำเร็จ

งานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดเรื่อง หลักการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ของปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546) มาเป็นกรอบคิดซึ่งมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

หลักการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน/หมู่บ้าน

1. การจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน
2. การจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน
3. การจัดการที่เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

โดยมีข้อที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ดังนี้

1. การศึกษาชุมชนและสภาพการณ์ภายในชุมชน เป็นการศึกษาถึงข้อมูลในด้านต่างๆ ของชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยเป็นการศึกษาถึงบริบทและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งการศึกษาชุมชนดังกล่าว จะทำให้เห็นแนวทางในการวิเคราะห์ชุมชนอย่างเป็นระบบ และจะนำไปสู่การส่งเสริมการจัดการเครือข่ายภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ โดยการศึกษาชุมชนนั้นมุ่งการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านกับฝ่ายต่างๆ ร่วมกันดำเนินการ

2. การค้นหาผู้นำกลุ่มที่สำคัญ เมื่อศึกษาสภาพการณ์ของชุมชนแล้ว การค้นหาว่าใครเป็นผู้นำกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน ใครเป็นแกนนำเครือข่ายในด้านต่างๆ ใครเป็นผู้นำตามธรรมชาติ

หรือผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือจากนั้นจึงเข้าไปปรึกษาหารือและหาแนวทางทำงานร่วมกัน วิธีการค้นหาผู้นำที่สำคัญนี้ มีความจำเป็นต่อการเสริมสร้างการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในระดับชุมชน เพราะในสังคมไทยนั้นการให้การยอมรับนับถือกับผู้นำในชุมชน เช่นพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ จะมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งหลายเครือข่ายเกิดจากการที่ผู้นำในชุมชนได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัว ดังนั้น การค้นหาผู้นำที่สำคัญในระดับชุมชน จึงเป็นเทคนิคและวิธีการอย่างหนึ่งในการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน

3. การเสริมสร้างความตระหนักในการรวมกลุ่มและเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่สร้างความสนใจในการรวมกลุ่มและร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับชุมชน กล่าวคือ เป็นวิธีการเพื่อให้ชุมชนเกิดความสนใจและเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยการสร้างความตระหนักต่อสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลทางเลือกในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งการสร้าง ความตระหนักในการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายนั้น จะต้องดำเนินการอย่างรอบคอบโดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในทุกกระบวนการ

4. การพัฒนากิจกรรมและระดับความสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมเพื่อยกระดับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะจะนำไปสู่การจัดการเครือข่ายและการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและแนวทางการพัฒนาสังคมในภาพรวม ซึ่งการพัฒนา กิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนนั้น ควรมีลักษณะที่เรียบง่าย ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ด้วยพิธีกรรม ความเชื่อ หรือการกระทำที่บ่งบอกว่าสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดความสุขและความเจริญของชุมชน

5. การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการเครือข่ายโดยชุมชนนั้น จะต้องมีการจัดระบบข้อมูลภายในชุมชนและเครือข่าย เพื่อให้เกิดการรับรู้กิจกรรมที่เกิดขึ้นร่วมกัน ในขณะเดียวกันก็เสริมสร้างระบบการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนและเครือข่าย เพื่อเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารนั้น สามารถกระทำได้โดยวิธีการที่ไม่ซับซ้อน เช่น การทำฐานข้อมูลหมู่บ้าน การทำหอกระจายข่าว การทำรายการทรัพยากรของชุมชน เป็นต้น

6. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากเครือข่ายมีความเป็นปึกแผ่นแล้ว ชุมชนและเครือข่ายจะต้องมีกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและเครือข่ายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น ควรมุ่งเน้นการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และสถานการณ์แวดล้อมของชุมชน รวมทั้งการจัดการกับการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชน เป็นต้น

7. การสรุปบทเรียนและการขยายกระบวนการเครือข่าย การสรุปบทเรียนของเครือข่ายในระดับชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่าย และการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

เพราะจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และการสร้างความรู้ใหม่ที่ได้จากการสรุปทเรียนนั้นๆ ซึ่งการสรุปทเรียนจะมีความสำคัญยิ่งขึ้นเมื่อชุมชนได้นำทเรียนนั้นไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และกระบวนการดังกล่าว จะกลายเป็นการขยายผลการทงานของเครือข่ายและการพัฒนาชุมชนที่กว้างขวางออกไป

2.3.3 การจัดการเครือข่าย

แนวคิดในการจัดการเครือข่ายนั้น เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปัจเจกบุคคลเริ่มมีการติดต่อสื่อสารเพื่อที่จะสมาคมกับบุคคลอื่นหรือกลุ่มและเครือข่ายอื่นๆ ซึ่งแนวคิดนั้นเป็นไปในการพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยคาดหวังถึงยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยแนวคิดดังกล่าว เป็นหลักการเบื้องต้นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบุคคลผู้ที่ได้เห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม และมีความต้องการที่จะแก้ไขสถานการณ์นั้น ด้วยพลังกลุ่มและเครือข่าย ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักการที่สำคัญของการจัดการเครือข่าย โดยมุ่งเน้นกระบวนการจัดการตัวเองของเครือข่าย โดยนัยต่างๆ ดังนี้

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ธีระพันธุ์ (2546) ได้กล่าวถึงแนวคิดของการจัดการเครือข่าย โดยยกตัวอย่างแนวคิดการจัดการเครือข่ายของกลุ่ม “พันธมิตรแห่งดวงดาว” หรือ “Star Alliances” ว่าเกิดจากความคิดของแกนนำในกลุ่มสายการบิน ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรม รถเช่า ธุรกิจการท่องเที่ยว และผู้โดยสาร ที่ต้องการเชื่อมโยงกระบวนการทางธุรกิจ โดยจุดสำคัญของแนวคิดคือ การรวมกลุ่ม จากองค์กรที่เคยเป็นคู่แข่งให้หันหน้าเข้าหากัน ผนวกความร่วมมือจนเป็นพันธมิตรในเชิงธุรกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน แทนการทุ่มเทในการแข่งขันอย่างที่เป็นมาในอดีต โดยยึดจุดหมายร่วมและการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย ซึ่งมี 6 ประการ โดยมีการประสานสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นแสงสว่างแห่งดวงดาว คือ

1. จุดมุ่งหมายร่วม การทงานของเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูง หากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น
2. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้นบุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกกร่วมมีความถนัดในงานที่ท และมีส่วนร่วมในกระบวนการทงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย
3. การเชื่อมโยง การทงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี
4. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

5. การพัฒนาระบบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใส และตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อทุกฝ่าย และผู้ที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

6. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

กล่าวคือแนวคิดการจัดการเครือข่ายทั้ง 6 ประการ สามารถนำมาเป็นเป้าหมายของการทำงานในเชิงรุกของเครือข่ายได้ ดังต่อไปนี้ แสดงการเชื่อมโยงของเครือข่าย “พันธมิตรแห่งดวงดาว” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน/หมู่บ้าน

ในการจัดการเครือข่ายนั้น ยังต้องคำนึงถึงความสามารถในการจัดการตนเองของเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายของในระดับชุมชน/หมู่บ้านและเครือข่ายขนาดเล็กที่เรียกว่า การจัดการเครือข่ายโดยชุมชน ซึ่งการจัดการเครือข่ายโดยชุมชนมีกระบวนการจัดการไม่แตกต่างจากหลักการจัดการเครือข่ายโดยทั่วไป แต่มีข้อที่น่าสนใจ คือ การจัดการเครือข่ายในระดับชุมชนนั้น จะต้องคำนึงถึงศักยภาพของชุมชน และขนาดของเครือข่ายทั้งในด้านพื้นที่และประเด็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น วิธีการหนึ่งที่ใช้ในการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน คือ การจัดการพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการโยกโยกกระบวนการพัฒนาที่เป็นองค์รวม ที่ยึดเอาความสำเร็จในการพัฒนาเชิงพื้นที่และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาเป็นยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และการจัดการเครือข่าย ซึ่งมีหลักการและวิธีการ ดังนี้

2) หลักการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน/หมู่บ้าน

1. การจัดการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน
2. การจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน
3. การจัดการที่เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

โดยมีข้อที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ดังนี้

1. การศึกษาชุมชนและสภาพการณ์ภายในชุมชน เป็นการศึกษาถึงข้อมูลในด้านต่างๆ ของชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยเป็นการศึกษาถึงบริบทและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งการศึกษาชุมชนดังกล่าว จะทำให้เห็นแนวทางในการวิเคราะห์ชุมชนอย่างเป็นระบบ และจะนำไปสู่การส่งเสริมการจัดการเครือข่ายภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ โดยการศึกษาชุมชนนั้นมุ่งการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านกับฝ่ายต่างๆ ร่วมกันดำเนินการ

2. การค้นหาผู้นำกลุ่มที่สำคัญ เมื่อศึกษาสภาพการณ์ของชุมชนแล้ว การค้นหาว่าใครเป็นผู้นำกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน ใครเป็นแกนนำเครือข่ายในด้านต่างๆ ใครเป็นผู้นำตามธรรมชาติ หรือผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือจากนั้นจึงเข้าไปปรึกษาหารือและหาแนวทางทำงานร่วมกัน วิธีการค้นหาผู้นำที่สำคัญนี้ มีความจำเป็นต่อการเสริมสร้างการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในระดับชุมชน เพราะในสังคมไทยนั้นการให้การยอมรับนับถือกับผู้นำในชุมชน เช่นพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ จะมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งหลายเครือข่ายเกิดจากการที่ผู้นำในชุมชนได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัว ดังนั้น การค้นหาผู้นำที่สำคัญในระดับชุมชน จึงเป็นเทคนิคและวิธีการอย่างหนึ่งในการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน

3. การเสริมสร้างความตระหนักในการรวมกลุ่มและเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่สร้างความสนใจในการรวมกลุ่มและ ร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับชุมชน กล่าวคือ เป็นวิธีการเพื่อให้ชุมชนเกิดความสนใจและเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยการสร้างความตระหนักต่อสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลทางเลือกในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งการสร้างความตระหนักในการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายนั้น จะต้องดำเนินการอย่างรอบคอบโดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในทุกกระบวนการ

4. การพัฒนากิจกรรมและระดับความสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมเพื่อยกระดับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะจะนำไปสู่การจัดการเครือข่ายและการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและแนวทางการพัฒนาสังคมในภาพรวม ซึ่งการพัฒนากิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนนั้น ควรมีลักษณะที่เรียบง่าย ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ด้วยพิธีกรรม ความเชื่อ หรือการกระทำที่บ่งบอกว่า สิ่งนั้น เป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดความสุขและความเจริญของชุมชน

5. การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการเครือข่ายโดยชุมชนนั้น จะต้องมีการจัดระบบข้อมูลภายในชุมชนและเครือข่าย เพื่อให้เกิดการรับรู้กิจกรรมที่เกิดขึ้นร่วมกัน ในขณะเดียวกันก็เสริมสร้างระบบการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนและเครือข่าย เพื่อเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารนั้น สามารถกระทำได้โดยวิธีการที่ไม่ซับซ้อน เช่น การทำฐานข้อมูลหมู่บ้าน การทำหอกระจายข่าว การทำรายการทรัพยากรของชุมชน เป็นต้น

6. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากเครือข่ายมีความเป็นปึกแผ่นแล้ว ชุมชนและเครือข่ายจะต้องมีกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและเครือข่ายเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น ควรมุ่งเน้นการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และสภาพการณ์แวดล้อมของชุมชน รวมทั้งการจัดการกับการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆที่เข้ามาสู่ชุมชน เป็นต้น

7. การสรุปบทเรียนและการขยายกระบวนการเครือข่าย การสรุปบทเรียนของเครือข่ายในระดับชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่าย และการพัฒนาชุมชนในระยะยาว เพราะจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และการสร้างความรู้ใหม่ที่ได้จากการสรุปบทเรียนนั้นๆ ซึ่งการสรุปบทเรียนจะมีความสำคัญยิ่งขึ้นเมื่อชุมชนได้นำบทเรียนนั้นไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และกระบวนการดังกล่าว จะกลายเป็นการขยายผลการดำเนินงานของเครือข่ายและการพัฒนาชุมชนที่กว้างขวางออกไป

3) ประเภทของเครือข่าย

เครือข่ายมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลักวัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง ดังนี้

1. มีเครือข่ายแนวราบโดยการประสานบุคคลที่อยู่ใน “ระดับ” เดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเครือข่าย เช่น เครือข่ายเกษตรกร (กรณีเครือข่ายท้องถิ่นส่วนใหญ่ในหนังสือเล่มนี้เป็นเครือข่ายประเภทนี้) เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกันนั้น

2. มีเครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่นการนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกันโดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายนี้มามากขึ้นวันนี้เพราะการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตช่วยให้คนไม่ว่าอาชีพอะไร ฐานะไหน ระดับใด สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ดีขึ้นง่ายขึ้น และมีการร่วมมือในเรื่องต่างๆ ได้สะดวกและดียิ่งขึ้น และอีกบางส่วนทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน องค์กรทุนหรือองค์กรวิชาการทำให้ได้รับความสนใจและความช่วยเหลือง่ายขึ้น

ทั้งนี้ เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น บางเครือข่ายเน้นการรวมกันเพื่อกดดันทางการเมืองรณรงค์เพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป่าชุมชน การสร้างเขื่อน เป็นต้น บางเครือข่ายมีวัตถุประสงค์หลากหลาย เช่น นอกจากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแล้ว ยังมีความร่วมมือในทางปฏิบัติอีกหลายเรื่อง เช่น การวิจัยร่วมกันฝึกอบรมร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อส่วนรวมร่วมกัน

ปัจจุบันนี้มีเครือข่ายที่พัฒนารูปแบบมากมายที่มาพร้อมกับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคือ เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ คือการกระจายข้อมูลข่าวสารผ่านทางอีเมล เพื่อให้สมาชิกได้ถกเถียงอภิปรายแสดงความคิดเห็น และเป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Workshop) อีกแบบหนึ่ง ระบบกลไกอิเล็กทรอนิกส์ทำให้อีเมลจากสมาชิกคนหนึ่งถูกส่งไปถึงสมาชิกทุกคนได้ ซึ่งสมาชิกอาจจะตอบให้ทุกคนได้รับรู้ หรือตอบให้คนที่ส่งโดยตรงคนเดียวเพื่อการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์วันนี้แพร่หลายมาก ใครสนใจประเด็นไหนก็เข้าเป็นสมาชิก เครือข่ายนั้น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล มีการอภิปรายถกเถียงกว้างขวางทั่วโลกแบบไร้พรมแดน การอภิปรายถกเถียงทางเวทียินเทอร์เน็ตอาจจะมีผู้ดำเนินรายการเหมือนในห้องสัมมนา หรืออาจจะเปิดกว้างแบบไม่ต้องมีคนดำเนินรายการก็ได้ บางเรื่องปล่อยให้มีการถกเถียงกันเป็นอาทิตย์เป็นเดือน เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ประเด็นแนวคิด สมาชิกเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์อาจจัดให้มีการสัมมนาแบบนั่งในห้องประชุมเห็นหน้ากันก็ได้ เพื่อจะได้มีปฏิสัมพันธ์กัน หรืออาจจะไม่มีก็ได้ สมาชิกแบบนี้อาจจะไม่เคยเห็นหน้ากันเลยก็ได้ เพราะบางเครือข่ายมีสมาชิกอยู่ทั่วโลก

4) ลักษณะร่วมของเครือข่าย

ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายแบบใด ลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของทุกเครือข่ายคือ

- เป็นกลุ่มองค์กรและ/หรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
- เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- ดำรงอยู่ได้ยาวนาน (ไม่ใช่เฉพาะกิจ) ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง
- มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบ
- มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

5) องค์ประกอบของเครือข่าย

หากพิจารณาถึงองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ สิ่งที่เราพบเห็นอยู่เสมอ คือ องค์ประกอบหลัก หรือรูปทรงของสิ่งเหล่านั้นดูเหมือนอยู่ในสภาวะที่คงตัวและเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงในร่างกายของคนเราซึ่งแท้จริงแล้วสิ่งต่างๆ เหล่านั้น มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังที่ Steven Rose (1997) นักชีววิทยา กล่าวว่า รูปทรงของสิ่งมีชีวิตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงแต่คงตัวอยู่เสมอ ในช่วงชีวิตของสิ่งมีชีวิตหนึ่งๆ นั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างโมเลกุลในร่างกายทั้งหมด เป็นร้อยละ เป็นพันๆ รอบ แต่รูปทรงโครงสร้างภายนอกของสิ่งมีชีวิตนั้นก็

ยังดูเหมือนกับ “คงตัว” อยู่ได้ตลอดชีวิต เช่น ผิวหนังของคนเรามีการเปลี่ยนแปลงเซลล์ใหม่ทุกๆ เดือน แต่โครงสร้างหรือภาพรวมภายนอกของร่างกายยังดูเสมือนไม่มีการเปลี่ยนแปลง

จากฐานคิดและความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีจุดร่วมที่สำคัญอย่างน้อย 5 ประการ ที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้นจะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่ม องค์กร มารวมตัวกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดมุ่งหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสุขหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งจิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่านั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่ายสิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่านั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกที่ว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุก

ฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิดกระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากความร่วมมือแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่ การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงาน และช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้วความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ

จอห์น เวอร์เนอร์ (อังกิน ปาวิชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ธีระพันธุ์, 2546) กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย โดยใช้ตัวอักษรย่อในภาษาอังกฤษ 4 ตัว คือ การเชื่อมต่อเพื่ออธิบายองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ (Learning) ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการของตนเองและผู้อื่น
2. การลงทุน (Investing) ได้แก่ การลงทุนด้านเวลา และพลังงานในการติดต่อและเชื่อมประสานกับบุคคลต่างๆ
3. การดูแล (Nurturing) ได้แก่ การดูแลสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องของการทำงาน และสัมพันธ์ภาพส่วนตัว
4. การรักษา (Keeping) ได้แก่ การรักษาทิศทางในการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจสอบความต้องการของสมาชิกและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อแสวงหาแนวทางที่ทรงพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ประการ คือ

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาคือความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกัน ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual interests/benefits) หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสพผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่าย จึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

5. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกันและกันโดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้น เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่ร่วมเป็นเครือข่าย

6. การพึ่งอิงร่วมกัน (Interdependence) คือ การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงานและมีความรู้ ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย

นอกจากนี้ ผลสรุปจากการสัมมนาองค์ความรู้และการจัดการเครือข่ายตามโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ชาติ วิทยาลัย (2546) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายไว้ 4 ประการ คือ

1. การมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้สมาชิกทั้งในและนอกเครือข่าย มีโอกาสในการพบปะหารือและมีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีกิจกรรมต่อกัน เช่น การร่วมแสดงความคิดเห็นในการทำงานร่วมกัน และการติดตามประเมินผล จะช่วยให้เครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่องที่สำคัญ คือ เป็นการผลักดันให้ภารกิจ/กิจกรรมนั้นบรรลุความสำเร็จ

2. การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน ได้แก่ การที่เครือข่ายมีการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่าย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในทิศทางและความหมายร่วมของเครือข่ายที่ช่วยให้เกิดกระบวนการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกันสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการกำหนดมาตรฐานในการจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศ เป็นต้น โดยการสื่อสารที่สร้างความหมายร่วมกันนั้น จะนำไปสู่การขยายแนวคิดอุดมการณ์ของเครือข่ายให้กว้างขวางออกไป

3. ความเท่าเทียมของฝ่ายต่างๆ ได้แก่ บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เข้ามา ร่วมกันเป็นเครือข่ายจะต้องยึดหลักการทำงานบนความเท่าเทียมของทุกฝ่าย โดยการให้โอกาสในการเรียนรู้ การสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เกิดความภูมิใจในสิ่งที่ทำร่วมกัน และพยายามหลีกเลี่ยงการครอบงำจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งจะมีผลให้เครือข่ายนั้นมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด

4. การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทน ได้แก่ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน โดยการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนนั้น อาจมิได้หมายถึงการให้เงินหรือทุนเท่านั้น แต่หมายถึง ความร่วมมือและความเอื้ออาทรต่อกัน และในบางครั้งอาจปรับเปลี่ยนการให้รางวัลและผลตอบแทนเป็นความรู้สึกพึงพอใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่มีการพบปะเสวนากัน ภายใต้อาณัติของความเป็นพี่น้องและการพึ่งพาอาศัย

องค์ประกอบของเครือข่ายต่างๆ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบก็มีความสำคัญต่อการกำหนดถึงองค์ประกอบหลักหรือโครงสร้างของเครือข่ายอย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า สมาชิก จิตสำนึก ร่วม การมีวัตถุประสงค์/เป้าหมาย การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และการรักษากิจกรรม/ความต่อเนื่องบนความเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เครือข่ายดำรงอยู่ต่อไปได้ จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างข้อมูลใหม่ ความรู้ใหม่ที่ต่อเนื่องของเครือข่าย

6) ประโยชน์ของเครือข่าย

เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะในกรณีที่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ปัญหาที่ใหญ่โตและซับซ้อนเกินกว่าที่ใครจะเผชิญได้โดยลำพังคนเดียว เช่น เอดส์ ยาเสพติด การค้าเด็กและสตรีเพื่อการบริการทางเพศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพิทักษ์สิทธิชุมชน เป็นต้น การสร้างเครือข่ายหรือทำงานเป็นเครือข่ายเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลกระทบที่มากกว่าในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพราะการทำงานแบบเครือข่าย

เป็นการทำงานแบบ “ประสานพลัง” (synergy) ซึ่งประโยชน์ของการทำงานเป็นเครือข่ายอธิบายได้ อีกนัยหนึ่งคือ

- ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่ใครคนเดียวยังทำให้เกิดไม่ได้
- ทำการรณรงค์ได้กว้างกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า
- ส่งอิทธิพลต่อคนอื่นในเครือข่ายและนอกเครือข่าย
- ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นหนึ่ง หรือการต่อสู้หนึ่ง

ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมีแง่มุมหลายแง่มองจากหลายคนหลายองค์กร

- ร่วมมือกันทำ แบ่งงานกันทำ
- ลดงานที่ซ้ำซ้อนลง และลดการสิ้นเปลืองทรัพยากร
- ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ แรงบันดาลใจ และ

ทักษะต่างๆ

- ทำให้เกิดความสามัคคี ให้กำลังใจกัน และช่วยกันในรูปแบบต่างๆ ในบาง

กรณีช่วยให้สามารถระดมทุนได้ดี

7) กิจกรรมของเครือข่าย

เครือข่ายทำได้หลายอย่าง เครือข่ายขององค์กรที่ทำงานเชื่อมประสานรณรงค์ ให้การสนับสนุน อย่างกรณีองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรอิสระต่างๆ หรือเครือข่ายลักษณะต่างๆ ที่รวมเอาองค์กรของรัฐเข้าไปด้วยในบางครั้ง เน้นที่การทำข้อมูล การวิเคราะห์และแบ่งปันข้อมูล การรณรงค์ การฝึกอบรม การระดมพลังเพื่อให้เกิดความสามัคคี การวางแผนการทำงานร่วมกัน การเรียนรู้ประเด็นต่างๆ หลากหลายรูปแบบและวิธีการตามที่เครือข่ายจะกำหนดร่วมกัน เครือข่ายในระดับ “รากหญ้า” หรือองค์กรชุมชนก็สามารถทำเช่นที่กล่าวมาได้ รวมทั้งยังสามารถร่วมมือกัน “ลงทุน” และดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ได้ ร่วมกันในการผลิต การจัดการผลผลิต การแปรรูป การตลาด การบริโภค ร่วมกันจัดระบบเศรษฐกิจชุมชน ร่วมกันจัดระบบวิสาหกิจชุมชน กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่เครือข่ายองค์กรชุมชนทำร่วมกัน ร่วมกันดำเนินการตั้งแต่การเรียนรู้ถึงการจัดการ ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันคือ การจัดการป่าไม้ชุมชน จัดการน้ำ จัดการแหล่งอาหารต่างๆ อนุรักษ์ป่า ดิน น้ำ ปลา สิ่งแวดล้อมโดยรวม การจัดการประเด็นร่วมของชุมชน เช่น สุขภาพ กองทุน ระบบสวัสดิการ การจัดการแก้ไขปัญหาสังคม เช่น เอดส์ ยาเสพติด การละเมิดสิทธิเด็ก เป็นต้น

8) ข้อจำกัดและปัญหาของเครือข่าย

วันนี้ “เครือข่าย” กำลังกลายเป็นเรื่อง “ฮิต” ในทุกวงการ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ดีและมีผลบวกต่อการดำเนินการต่างๆ แต่การสร้างเครือข่ายและทำงานอย่างเป็นเครือข่ายก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ มีเครือข่ายจำนวนมากที่ก่อตั้งขึ้นมาแต่ไม่ได้ทำอะไร มีแต่ชื่อ ไม่มีกิจกรรมสม่ำเสมอ มีบางเครือข่ายตั้งแล้วก็เลิกกันไป ที่สำคัญคือความไม่ชัดเจนของวัตถุประสงค์ของเครือข่ายตั้งแต่แรกเริ่ม

แล้วกระโดดไปสู่การจัดโครงสร้างองค์กรของเครือข่ายเลย โดยที่สมาชิกเองก็ยังไม่ชัดเจนว่า “ทำอะไร” จึงไม่รู้ “จะทำอย่างไร” จึงกำหนดทิศทางของตนเอง กิจกรรมของตนเองไม่ได้ ไม่มีประเด็นเชื่อมโยง และไม่สามารถดึงจุดความสนใจของสมาชิกได้อย่างยั่งยืน โดยมีคำถามหลายข้อที่คนที่เกี่ยวข้องต้องตอบก่อนที่จะคิดจะทำเครือข่ายคือ

- มีปัญหาหรือข้อจำกัดร่วมที่เป็นรูปธรรมอะไรบ้างที่สมาชิกในอนาคตกำลังเผชิญอยู่และสมาชิกตระหนักและรับรู้ว่าเป็นปัญหา

- มีความรู้ ประสบการณ์ ผลลัพธ์ของการทำงานที่น่าจะแบ่งปันกันหรือไม่

- สมาชิกในอนาคตมีความเข้าใจชัดเจนเรื่องเครือข่ายหรือไม่ รู้ว่ามีประโยชน์หรือความหมายอะไรสำหรับพวกเขา

- พวกเขาพร้อมที่จะใช้เวลาและทุ่มเทในการแบ่งปัน ทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกับคนอื่น ๆ ซึ่งอาจจะทำให้มีเวลาและกำลังสำหรับหน่วยงานของตนเองน้อยลง

- มีบรรยายที่เปิดเผย โปร่งใสในหมู่สมาชิกในอนาคต และพร้อมที่จะยอมรับถ้าหากเกิดความผิดพลาดขึ้น

- ขาดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

- สมาชิกไม่เท่าเทียมกัน ทำให้บางคนบางกลุ่มข่มคนอื่น องค์กรอื่นบางคนเข้ากลุ่มแล้ว กลุ่มแตก วงแตก เพราะไปครอบงำคนอื่น หรือยึดถือความคิดตนเป็นหลัก ไม่ฟังใคร

- การครอบงำ บางองค์กรมีเงินมากกว่า มีผลงานมากกว่า มีอิทธิพลมากกว่า อาจจะครอบงำเครือข่าย องค์กรที่ว่าอาจจะเป็นกลุ่มทางเผ่าพันธุ์ กลุ่มทางการเมืองหรือทางวิชาการ เกิดการแข่งขัน เกิดความอิจฉาริษยาระหว่างสมาชิก ระหว่างบุคคลตัวแทนองค์กร เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์เองก็อาจจะถูกครอบงำโดยบางคนที่ไม่ลุ่มาให้เห็นในทุกเรื่อง และแสดงความคิดเห็นที่ข่มคนอื่นตลอดเวลา แบบนี้สมาชิกเริ่มเบื่อ ไม่อยาก “ร่วมวงไปบุญ” ด้วย

- การรวมศูนย์และความเป็นราชการ การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานสำนักเลขานุการคณะกรรมการแกนนำ (steering committee) หรือคณะกรรมการเริ่มจะควบคุมและดำเนินงานเครือข่าย “เพื่อตนเอง” ไม่ใช่ประสานงาน (coordinating) หรือเกื้อกระบวนกร (facilitating) เรียนรู้และการทำงานร่วมกันของสมาชิก เรื่องนี้ไปโยงกับการครอบงำโดยสำนักเลขานุการคณะกรรมการหรือแกนนำ ทำให้มีการตัดสินใจแบบรวมศูนย์ และการสื่อสารระหว่างเครือข่ายต้องผ่านศูนย์หรือสำนักเลขานุการแทนที่จะสื่อสารกันโดยตรงระหว่างสมาชิกเครือข่าย ทำให้มีการจัดการแบบคนกลางหรือผู้ดำเนินรายการ (moderator) อยู่ตลอดเวลาทั้งๆ ที่ไม่จำเป็นเสมอไป กลายเป็นการ “รวบอำนาจ” ของผู้ประสาน เลขานุการ (เปรียบเทียบกับปลัด อบต. ที่ทำเกินหน้าที่) การรวมศูนย์เป็นอันตราย เพราะถ้าเกิดผู้ประสานหรือสำนักเลขานุการเกิดไม่เอาการเอางานขึ้นมา เครือข่ายก็อาจทำอะไรไม่ได้ไปด้วย

- ความแตกต่างมากเกินไป มีความแตกต่างมากเกินไปในหมู่สมาชิก เช่น สมาชิกที่อยู่ในเมืองกับสมาชิกที่อยู่ในชนบทห่างไกล การคมนาคม การสื่อสารในชนบทลำบากกว่าในเมือง ประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน คนจากหมู่บ้านไปร่วมเครือข่ายในเมืองใหญ่กลายเป็นคนแปลกหน้าแปลกถิ่นและเรื่องที่เกิดขึ้นก็ห่างไกลจากความเป็นจริงของสมาชิกที่มาจากหมู่บ้านอย่างนี้ เครือข่ายก็ไปไม่ได้ เพราะที่สุดท้ายก็มีแต่สมาชิกบางคน บางกลุ่มที่ยังไปมาหาสู่กัน เครือข่ายหลายแห่งสื่อสารกันโดยอีเมล คนไม่มีคอมพิวเตอร์ก็ไม่สามารถสื่อสารได้ เป็นต้น

- ขาดปัจจัยหรือทุน แม้ว่าสมาชิกเครือข่ายอาจจะมีความตั้งใจและความเสียสละสูง ยอมเสียสละเวลาเพื่อไปร่วมประชุม แต่ถ้าหากขาดปัจจัย ขาดเงินทุนเพื่อการไปมาหาสู่กัน หรือการสื่อสารกัน ก็ยากที่เครือข่ายจะดำเนินการได้ดี เพราะสมาชิกคงควักกระเป๋าตัวเองตลอดไปไม่ได้ การทำงานเครือข่ายจึงควรมีกองทุนกลาง อย่างน้อยเพื่อช่วยค่าเดินทางสำหรับสมาชิกที่มาประชุม ถ้าหากว่าเป็นการเดินทางไกลและต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ส่วนค่าอาหารจะช่วยกันออกก็ได้ ถ้าหากมีไว้เป็นกองกลางก็จะดีกว่า จะได้ไม่ต้องรบกวนสมาชิกทุกครั้งที่มา

- การใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อประโยชน์ของตนเอง สมาชิกบางคนมีโอกาสมากกว่า มีอำนาจมากกว่า อาจจะใช้ความเป็นเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนเองมากกว่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวมหรืออาจจะใช้ทรัพยากรส่วนรวมของเครือข่ายเพื่อประโยชน์ของตนเอง บางเครือข่ายองค์กรชุมชนได้รับโครงการมา บางองค์กรที่มีอำนาจก็จะครอบงำคนอื่นและเอาส่วนแบ่งมากกว่าคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตนเอง บางคนหรือบางองค์กรได้งบประมาณมาเพื่อส่วนรวมก็อาจจะ “กินหัวคิว” ก็มี แบบนี้ถือว่าเป็นการเอาเปรียบคนอื่น (manipulation of resources)

- การสื่อสารผิดๆ ในเครือข่ายอาจเกิดขึ้นได้เพราะข้อจำกัดทางภาษา วิธีสื่อสาร เครื่องมือสื่อสาร เชิญประชุม แต่สมาชิกไม่ได้รับ ทำให้ขาดประชุมและทำให้เกิดความเข้าใจผิดคิดว่าเครือข่ายไม่ได้เชิญโดยเจตนาหรืออะไรก็แล้วแต่ อาจเกิดปัญหาขึ้นมาได้

- การแข่งขันระหว่างเครือข่าย หมายความว่า มีเครือข่ายอื่นที่คล้ายกันเกิดขึ้น และแข่งขันเพราะมีวาระหรือประเด็นเรื่องการทำงานที่คล้ายกันหรือเหลื่อมกัน เครือข่ายก็อาจได้รับผลกระทบเพราะอีกเครือข่ายหนึ่งมีปัจจัยและทรัพยากรมากกว่า ในบางกรณีอีกเครือข่ายหนึ่ง “หน้าหนา” มากกว่าและสามารถครอบงำและดูดดึงเอาสมาชิกจากเครือข่ายอื่นมาเป็นเครือข่ายของตน เรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นในทุกวงการ แม้วงการพัฒนาเอกชนหรือภาคประชาสังคม

- การติดตามและประเมินผล เป็นประเด็นที่ยุ่ยากสำหรับเครือข่ายแม้เครือข่ายที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด เพราะโครงสร้างเครือข่ายไม่เหมือนโครงสร้างองค์กรธรรมดา และเครือข่ายมักไม่เน้นการเหลียวไปข้างหลังแต่แลหน้ามากกว่า ถ้าหากมีการประเมินผลก็ยากที่จะกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของเครือข่าย โดยเฉพาะการประเมินในเชิงปริมาณ

- ข้อจำกัดทางการเมือง เครือข่ายระดับชาติและระหว่างชาติจำเป็นต้องดำเนินการภายในขอบเขตของประเทศหนึ่งหรือภูมิภาคหนึ่ง โชคดีถ้าประเทศนั้นเป็นประชาธิปไตยไม่เต็มใบก็มักมีปัญหา ในบางประเทศรัฐบาลเพิ่งเล็งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร บางกรณีรัฐบาลอาจระแวงถึงขนาดควบคุมข้อมูลข่าวสารและตรวจสอบจดหมาย วารสาร สิ่งพิมพ์ การออกไปเยี่ยมโครงการในสนาม การจัดการประชุมสัมมนา การฝึกอบรม ล้วนเป็นที่น่าสงสัยและทำด้วยความยากลำบากโดยเฉพาะหากเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน

9) ขั้นตอน 8 ขั้นเพื่อก่อตั้งเครือข่าย

ขั้นตอน 8 ขั้นต่อไปนี้เป็นเรื่องเครือข่ายองค์กรที่ดำเนินงานเพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน สนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง เพราะการดำเนินงานเครือข่ายองค์กรชุมชนมักเริ่มต้นเป็นเครือข่ายหลวมๆ แบบ “ธรรมชาติ” มากกว่า และไม่จำเป็นต้องมีการกำหนดข้อความเอกสารอะไรให้ดูเป็นทางการและยุ่งยาก แต่องค์กรที่ต้องการทำงานเครือข่ายร่วมกับองค์กรอื่นๆ เพื่อให้การสนับสนุนชุมชน โดยการทำงานเป็นเครือข่ายควรดำเนินการดังนี้

1. ร่างเป้าประสงค์ (purpose) ให้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่าสาเหตุความเป็นมาของการก่อตั้งเครือข่ายคืออะไร ทำไมจึงต้องมีเครือข่ายนี้ ตั้งแล้วจะทำอะไร
2. บอกเป้าหมาย (goals) และวัตถุประสงค์ (objectives)
3. กำหนดแผนการดำเนินงาน (action plan)
4. กำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐาน
5. กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ (define decision making process)
6. เตรียมแผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก
7. เลือกโครงสร้างการจัดการองค์กร
8. จัดหาทุนในการดำเนินงาน (secure resources)

คณะผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดการสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้ จะนำมาใช้ในการสร้างตัวชี้วัดถึงการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายว่าส่งผลอย่างไรบ้างกับชุมชนการท่องเที่ยวที่สร้างเครือข่ายร่วมกัน ซึ่งจะใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย เพื่อประเมินว่าการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังจะเกิดผลดีหรือไม่อย่างไร นอกเหนือจากการประเมินความจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการต่อรูปแบบกิจกรรมที่ร่วมกันสร้างเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวขึ้นมาเท่านั้น

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐธินิ ทองดี และกนก บุญศักดิ์ (2560) ศึกษาการจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ลุ่มน้ำโขง ชี มูล เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวประเทศไทย ลาว และเวียดนามพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวที่สูงขึ้น และเกิดการพัฒนาคู่มือใน 2 มิติ คือ มิติกลไกเครือข่ายการจัดการตลาดที่เกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีแผนการดำเนินงานของเครือข่าย และในมิติของการพัฒนาศักยภาพด้านการตลาด มีการกำหนดวิสัยทัศน์ทางการตลาดร่วมกันของเครือข่าย นอกจากนี้ผลจากการวิจัยยังสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในลักษณะของเครือข่ายการตลาดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกระบวนการวิจัยที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน คือ การจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนและผู้วิจัย การแชร์ข้อมูล การอบรมเพิ่มเติมโดยผู้รู้และมีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงการทำงานในลักษณะของเครือข่ายมาเป็นแนวทางในการพัฒนาที่สำคัญ

ปวิวรรต สมนึก (2561) ศึกษาการพัฒนาารูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระหว่างชุมชนบ้านทรายมูล และชุมชนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมของสองชุมชนการท่องเที่ยวเกิดจากการศึกษาชุมชนและสภาพการณ์ภายในชุมชน การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และร่วมมือกันเพื่อวางแผนใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกันหรือเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกันโดยชุมชนสามารถนำทรัพยากรที่มีจุดเด่นแตกต่างกันตามอัตลักษณ์ วิถีชีวิต ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวมาจัดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างความหลากหลายของรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำการตลาดร่วมกันเพื่อลดต้นทุนอันเป็นประโยชน์ในด้านสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชนและกระจายผลตอบแทนอย่างทั่วถึง

ธรรมจักร เล็กบรรจง (2562) ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะสุกร จังหวัดตรัง พบว่า การจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะสุกรตามแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ก่อให้เกิดการร่วมสร้างสรรค์โปรแกรมนำเที่ยวแบบ Slow Tourism มีการกำหนดกลไกในการทำงาน มีกฎ กติกาในการมาท่องเที่ยวยังชุมชน ซึ่งนำไปสู่การรวมกลุ่มการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้น โดยมีการแบ่งการบริหารจัดการเป็นฝ่ายต้อนรับและมัคคุเทศก์ ฝ่ายการจัดการที่พักและการให้บริการ ฝ่ายอาหารเครื่องดื่มและสินค้าของที่ระลึก ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และการตลาด ฝ่ายการจัดการแสดงและยานพาหนะ และเกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะสุกรอย่างเป็นรูปธรรม

รัตติยา พรหมกัลป์ (2562) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ คือ 1) การมีส่วนร่วม

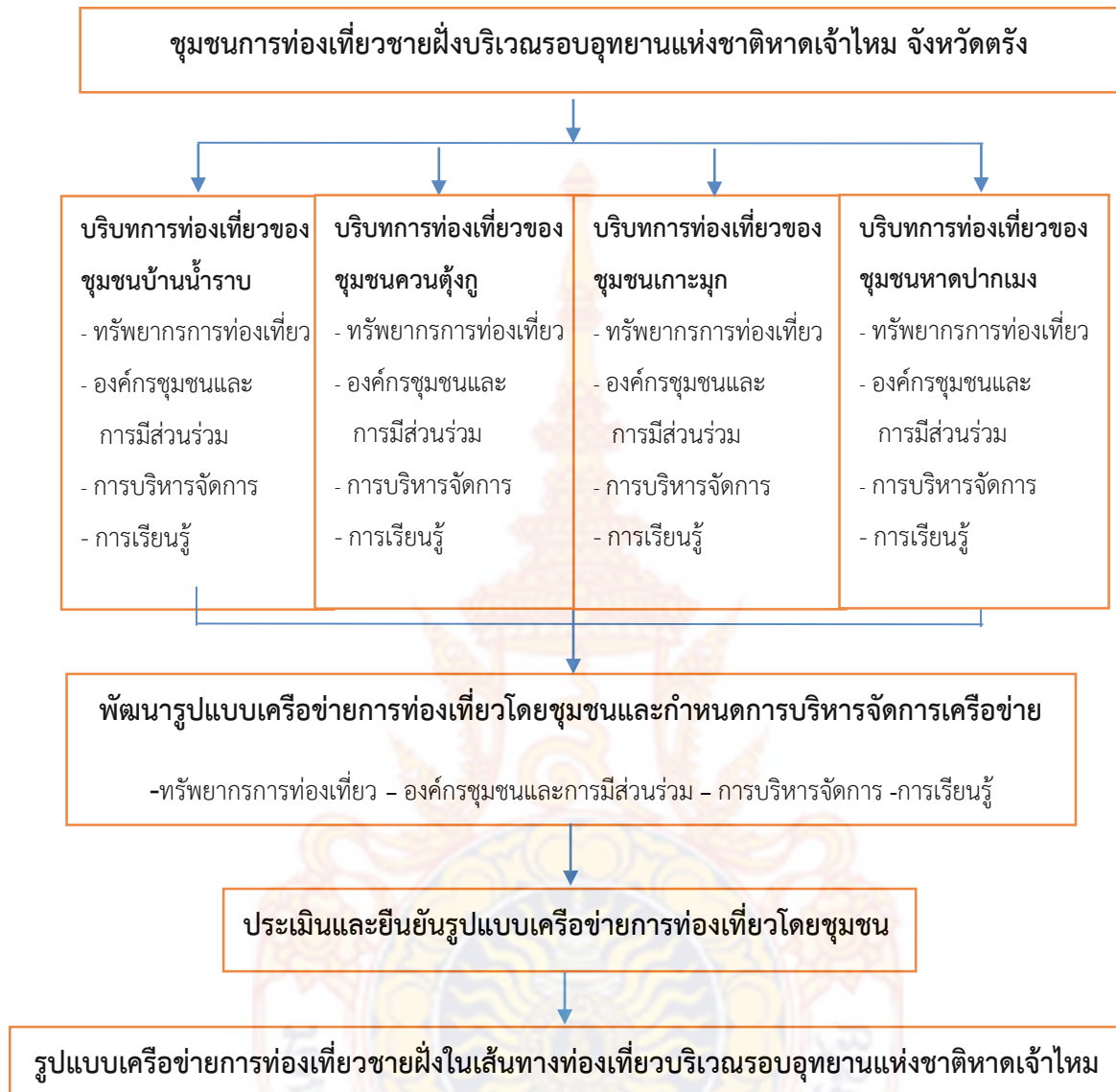
เป็นสิ่งที่ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมที่เป็นอิสระด้วยความสมัครใจ เพื่อนำไปสู่กระบวนการวางแผนและการตัดสินใจ ประกอบการร่วมทำ รับผิดชอบโยชน์ และวางแผน 2) ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดใจที่มีอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม สิ่งดึงดูดใจ และความเป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ 3) การตลาด เป็นการกระทำกิจกรรมที่มีผลให้เกิดการดึงดูดใจ ประกอบด้วย ช่องทางการสื่อสาร เครือข่าย และการประชาสัมพันธ์ และ 4) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีองค์ประกอบของการมีส่วนร่วม และทรัพยากรการท่องเที่ยวผ่านกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วย การเรียนรู้ และลงมือทำ

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ (2561) ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตสายไหม พบว่า ชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้แต่ความพร้อมของพื้นที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ อาชีพ เอกสิทธิ์ ความชำนาญของแต่ละแห่ง การบริหารจัดการที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกำหนดจากเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชนด้านเกษตรกรรมที่หลากหลายทั้งด้านการผลิต การให้ความรู้ การเกษตร วิถีชีวิต โดยนักท่องเที่ยวร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมทางการเกษตรที่สนับสนุนให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่ม ปัจจัยและข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือการบริหารจัดการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงพื้นที่ให้สะดวก สะอาด ปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การให้ความรู้ และการที่ชุมชนมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรตลอดฤดูกาล

Srithong et al. (2019) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนบางพลากด จังหวัดนครนายก พบว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนทำให้เกิด 1) โครงการอบรมด้านการท่องเที่ยว นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวนำร่องเชิงเกษตรของชุมชนบางพลากดตามโปรแกรมการท่องเที่ยวที่สนับสนุนการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและประสบการณ์ในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรซึ่งได้ร่วมกันพัฒนาขึ้น

ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นนักท่องเที่ยวนำร่องมีความพึงพอใจต่อการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบางพลากดในระดับมาก มีความประทับใจในการให้บริการด้วยความเป็นมิตร และได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้กับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เสนอให้จัดโปรแกรมนำเที่ยวที่ยืดหยุ่น โดยเฉพาะให้เวลากับกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังแนะนำว่าชุมชนควรมีร้านขายของที่ระลึกที่เน้นผลิตภัณฑ์ชุมชนและผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชน

2.5 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยว บริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง เป็นการวิจัยโดยวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจาก ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การเลือกพื้นที่

คณะผู้วิจัยเลือกพื้นที่การวิจัยเป็นชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม 4 แห่ง ได้แก่ ชุมชนบ้านน้ำราบ ชุมชนควนตุงกูและชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง และชุมชนหาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง เนื่องจากชุมชนการท่องเที่ยวทั้ง 4 แห่ง เป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่จัดตั้งขึ้นมาเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี มีผลการดำเนินงานในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ล้วนเป็นชุมชนที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงกันได้คือ ตั้งอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นเส้นทางสายท่องเที่ยวหลักทั้งทางธรรมชาติทางทะเลที่สำคัญของจังหวัดตรัง

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างออกมาเป็นทั้งหมด 80 คน ซึ่งประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 ตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 4 ชุมชน คือชุมชนบ้านน้ำราบ ชุมชนควนตุงกูและชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง และชุมชนหาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง แบ่งเป็นแห่งๆละ 10 คน รวมเป็น 40 คน

กลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยวทดลองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนการท่องเที่ยวทั้ง 4 แห่ง ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ นักท่องเที่ยวที่สนใจ ตัวแทนสื่อมวลชนและธุรกิจนำเที่ยวในจังหวัดตรัง รวมเป็น 30 คน

3.2.1 เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่ 1 ตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 4 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านน้ำราบ ชุมชนควนตุงกูและชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง และชุมชนหาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง โดยมีเกณฑ์คัดเลือก คือ เป็นผู้นำชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว และต้องการมี

ส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ทั้งเพศชาย-หญิง อายุ 20 ปีขึ้นไป ที่มีความยินดีและเต็มใจเข้าร่วมงานวิจัย

กลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยวทดลองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเกณฑ์คัดเลือก คือ เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวอาสาเข้าร่วมทดลองนำเที่ยวทั้งเพศชาย-หญิง อายุ 20 ปีขึ้นไป ที่ประกอบด้วยตัวแทนชุมชนการท่องเที่ยวทั้ง 4 แห่ง ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ นักท่องเที่ยวที่สนใจ ตัวแทนสื่อมวลชนและธุรกิจนำเที่ยวในจังหวัดตรัง

3.2.2 เกณฑ์การคัดออกกลุ่มตัวอย่าง

เกณฑ์การคัดออกกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มตัวอย่างไม่สมัครเข้าร่วมในการวิจัย หรือไม่ได้อยู่ในพื้นที่ขณะดำเนินการวิจัย ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมวิจัยสามารถถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกขณะหากไม่สะดวกใจให้ข้อมูล โดยไม่ต้องให้เหตุผลและไม่สูญเสียประโยชน์ที่พึงได้รับและไม่มีผลกระทบต่อผู้เข้าร่วม

3.2.3 จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (sample size) พร้อมแสดงวิธีการคำนวณตามระเบียบวิธีทางสถิติ

การวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างโดยวิธีไม่อาศัยความน่าจะเป็นซึ่งใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยพิจารณาตามความเหมาะสมที่จะได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะตอบปัญหาการวิจัยได้อย่างครบถ้วนและชัดเจน ได้จำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างออกมาเป็นทั้งหมด 70 คน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มที่ 1 ตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 แห่งๆ ละ 10 คน รวมเป็น 40 คน และกลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยวทดลองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนการท่องเที่ยวทั้ง 4 แห่ง ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ นักท่องเที่ยวที่สนใจ ตัวแทนสื่อมวลชนและธุรกิจนำเที่ยวในจังหวัดตรัง รวมเป็น 30 คน (ทองใบ สุดซารี, 2549; ประไพพิมพ์ สุธีวสินนท์ และประสพชัย พสุนนท์, 2559: 46)

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือโดยแบ่งออกตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

3.3.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม คือการประชุมย่อยตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนสอบถามในประเด็นเกี่ยวกับบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และด้านการเรียนรู้ของชุมชนทั้ง 4 แห่ง และใช้หลักการ SWOT Analysis เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค

ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านมา โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลและทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มชุมชนด้วยตนเองและมีคณะผู้ร่วมวิจัย 2 คน (ผู้คอยจดบันทึก - สรุปลผล) ใช้ระยะเวลา ประมาณ 2-3 ชั่วโมง

3.3.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

เครื่องมือที่ใช้ในวัตถุประสงค์นี้เป็นนำข้อมูลจากการประชุมย่อยจากวัตถุประสงค์ข้อแรกมาใช้ต่อยอดในกระบวนการ (1) การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ และขั้นตอนการเข้ามาศึกษาและรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) การประชุมการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และค้นหากลุ่มแกนนำและสมาชิกของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน (3) การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำสิ่งที่ได้มาพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมตามองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการเรียนรู้ ประกอบการร่วมกับการลงพื้นที่สำรวจแหล่งท่องเที่ยวของทั้ง 4 ชุมชนเพื่อค้นหาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นและเป็นเอกลักษณ์นำมาพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวของเครือข่าย นอกจากนั้นยังใช้เครื่องมือการศึกษาดูงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ ที่มีการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม และนำเอาสิ่งที่ได้มาประยุกต์ใช้กับรูปแบบการบริหารจัดการของเครือข่ายที่เหมาะสมในมิติต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลและทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มชุมชนด้วยตนเองและมีคณะผู้ร่วมวิจัย 2 คน (ผู้คอยจดบันทึก - สรุปลผล) ใช้ระยะเวลาในแต่ละครั้ง ประมาณ 2-3 ชั่วโมง

3.3.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการจัดทดลองนำเที่ยวโดยกลุ่มนักท่องเที่ยวทดลอง ตามโปรแกรมการจัดท่องเที่ยว 2 วัน และพักที่โฮมสเตย์ชุมชน 1 คืน ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมที่ได้ร่วมกันพัฒนาขึ้น โดยโครงการวิจัยจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายแก่นักท่องเที่ยวনার่องทั้งหมด เมื่อเสร็จกิจกรรมผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลกับนักท่องเที่ยวนาร่องด้วยตนเอง และผู้ร่วมวิจัย 2 ท่าน โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย สัมภาษณ์ประเด็นเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การดำเนินงานของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมมีผลสะท้อนที่เกิดขึ้นอย่างไร เพื่อเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่ง

ในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังที่เหมาะสม และนำไปพัฒนาให้สามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม ใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 30-45 นาที

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มนักท่องเที่ยวทดลอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เหมาะสม มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน และนักวิจัย ตลอดจนนักวิชาการ เพื่อนำมาจัดทำแบบสัมภาษณ์ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในมิติต่างๆ ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการวิจัยและพัฒนาเพื่อเป็นการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชน คณะวิจัยได้จำแนกผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ ดังนี้

4.1 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

ผลการศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง จำนวน 4 แห่งสามารถสรุปประเด็นหลักๆ ได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 ชุมชนบ้านน้ำราบ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ชุมชนบ้านน้ำราบ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านน้ำราบ ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นพื้นที่สีเขียวมีชาวประมงอาศัยอยู่ ประกอบอาชีพทำการประมงพื้นบ้านและประกอบอาชีพล่องแพพานักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ลงแพออกไปท่องเที่ยวชมความสวยงามของป่าโกงกางกินอาหารสดจากทะเล และได้จัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำราบขึ้นโดยชาวประมงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวได้รวมกลุ่มกันทำแพ เพื่อพานักท่องเที่ยวออกไปท่องเที่ยวชมป่าโกงกางที่มีเนื้อที่ประมาณ 3,200 ไร่

1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประกอบด้วยจุดชมวิวเขาจมป่า 360 องศา สามารถมองเห็นเกาะต่างๆ ได้ชมความสวยงามของทะเลแหวกช่วงน้ำทะเลลดลงจะเป็นทะเลแหวก นักท่องเที่ยวสามารถลงเล่นน้ำได้ ด้านอาหารนักท่องเที่ยวจะได้กินอาหารทะเลสดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปูม้าสด และโปรแกรมหลักของชุมชนคือการล่องแพโดยมีการคิดราคาค่าแพ คือ แพเล็กไม่เกิน 12 คน ราคา 2 พันบาทต่อวัน แพใหญ่ไม่เกิน 40 คน ราคา 3,500 บาทต่อวัน หรือคิดราคารักท่องเที่ยวที่เดินทางมา 4-12 คน ราคา 650 บาทต่อคน 25 คนขึ้นไป 450 บาทต่อคน นอกจากนี้หากนักท่องเที่ยวมาจำนวนน้อยยังมีบริการเรือหางยาวไว้คอยให้บริการด้วย

2) ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน จากการริเริ่มการรวมกลุ่มประมงชายฝั่งเพื่อการอนุรักษ์ ต่อมาจึงมีแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริมจึงเกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจขึ้น โดยการจัดการท่องเที่ยวล่องแพ ชมทัศนียภาพของป่าชายเลน

3) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

กลุ่มการท่องเที่ยวมีการแบ่งฝ่ายความรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ฝ่ายล่องแพ ฝ่ายอาหารและเครื่องดื่ม ฝ่ายติดต่อประสานงาน และฝ่ายบริหาร มีการกระจายผลประโยชน์ทั่วถึง และให้ทุกฝ่ายมีการบริหารจัดการอย่างอิสระ หากมีสถานการณ์เร่งด่วน หรือมีเรื่องต้องตัดสินใจจะมีการนัดหมายประชุมผู้เกี่ยวข้องทันที

4) ด้านการเรียนรู้

มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างฝ่ายประจำทุกเดือน และมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง การทำขนมครกทะเล เป็นต้น

4.1.2 ชุมชนควนตุงกู อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ชุมชนควนตุงกู ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ได้รับคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ชาวบ้านประกอบอาชีพทำการประมงชายฝั่งเป็นหลัก นอกจากนี้มีการประกอบอาชีพเสริมในการบริการเรือหางยาว เนื่องจากชุมชนมีท่าเรือที่ใกล้ต่อการเดินทางไปยังเกาะมุก มีบริการเรือทัวร์เพื่อการท่องเที่ยว และข้ามฝั่งไปยังพื้นที่เกาะมุก

1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประกอบด้วยป่าชายเลน การประกอบวิถีชีวิตประมงชายฝั่ง การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเล และท่าเรือประมงที่ใกล้ที่สุดในการเดินทางไปยังเกาะมุก

2) ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน จากการริเริ่มการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ต่อมาจึงมีแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริมจึงเกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจขึ้น โดยการจัดการท่องเที่ยวชมทัศนียภาพของป่าชายเลน และการบริการเรือทัวร์เพื่อการท่องเที่ยว และข้ามฝั่งไปยังพื้นที่เกาะมุก

3) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู มีการแบ่งฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ฝ่ายเรือหางยาว ฝ่ายติดต่อประสานงาน และฝ่ายผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแปรรูป มีการกระจายผลประโยชน์ทั่วถึง และให้ทุกฝ่ายมีการบริหารจัดการอย่างอิสระ

4) ด้านการเรียนรู้

มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างฝ่ายประจำทุกเดือน และมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเล เป็นต้น

4.1.3 ชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ชุมชนเกาะมุก ตั้งอยู่หมู่ที่ 2. อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ชุมชนร่วมกับเครือข่ายประมงพื้นบ้าน จ.ตรัง และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนร่วมกันดูแลฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เช่น การทำธนาคารปูม้าและหมึก การปลูกหญ้าทะเล และการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำแต่ละชนิด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อช่วยบรรเทาสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และชุมชนเกิดความตระหนักรู้ จิตสำนึก และห่วงแหนทรัพยากรในชุมชนมากขึ้นเช่นกัน

1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

สัมผัสวิถีชีวิตประมงในการกู้ลอบอวนปู และไขหมึก การตกหมึก ตกปลา หาดทราย กิจกรรมอาสาอนุรักษ์การปลูกหญ้าทะเล และปล่อยปูม้า นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมท่องเที่ยวทะเลตรัง และการเดินป่าไปสัมผัสป่าปล่องถ้ำมรกต

2) ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชน บ้านเกาะมุกด์ จากการริเริ่มชุมชนร่วมกับเครือข่ายประมงพื้นบ้าน จ.ตรัง และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนร่วมกันดูแลฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้ จิตสำนึก และห่วงแหนทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น

3) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

กลุ่มการท่องเที่ยวมีการแบ่งฝ่ายความรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ฝ่ายนำเที่ยว ฝ่ายอาหารและเครื่องดื่ม ฝ่ายติดต่อประสานงาน ฝ่ายที่พัก และฝ่ายรักษาสวน มีการกระจายผลประโยชน์ทั่วถึง และให้ทุกฝ่ายมีการบริหารจัดการโดยมีประธานเป็นตัวแทนในการประสานความร่วมมือในส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง

4) ด้านการเรียนรู้

มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างฝ่ายในการต้อนรับนักท่องเที่ยวทุกครั้ง และมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง การอนุรักษ์ปูและหญ้าทะเล เป็นต้น

4.1.4 ชุมชนหาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

ชุมชนหาดปากเมง ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ริมฝั่งทะเลอันดามันมีลักษณะที่ตั้งเป็นหาดทรายจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ไปทางทิศใต้ ยาวประมาณ 5 กิโลเมตร หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตลอดแนวริมชายหาด เรียกว่า บ้านหาดปากเมง แถบชายฝั่งทะเลหน้าหาด

ทรายจะมีเกาะแก่งน้อยใหญ่เรียงรายอยู่หลายเกาะทั้งใกล้และไกล บริบทพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นธุรกิจของคนในชุมชน ประกอบด้วย ที่พัก ร้านอาหาร และบริษัททัวร์

1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

กิจกรรมปั่นจักรยานชมบรรยากาศริมหาดปากเมง พร้อมสัมผัสวิถีประมงพื้นบ้านของคนในชุมชน การพายเรือคายัคล่องป่าชายเลนเพื่อล่องโกลมาโต้คลื่น ท่องเที่ยว 4 เกาะทะเลตรัง การผลิตภัณฑชุมชนที่เป็นสินค้า OTOP ระดับ 4 ดาว คือ ผลิตภัณฑ์พวงกุญแจจากเปลือกหอยชักตีน (แล้ใต้) กรอบรูปจากเปลือกหอย นอกจากนี้ยังมีฤดูกาลซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนบ้านหาดปากเมง คือ การหาหอยตะเกา

2) ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของคณะกรรมการสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวหาดปากเมง จากการริเริ่มของคนในชุมชนร่วมกับผู้ประกอบการที่พัก ร้านอาหาร และบริษัททัวร์และหน่วยงานภาครัฐร่วมกันขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวภายในชุมชนเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวหาดปากเมงแบ่งฝ่ายความรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ฝ่ายอำนวยการและประสานงาน ฝ่ายผู้ประกอบการที่พัก ฝ่ายผู้ประกอบการร้านอาหาร และฝ่ายผู้ประกอบการบริษัททัวร์ ซึ่งในแต่ละฝ่ายดำเนินการอย่างอิสระ โดยมีประธานฝ่ายเป็นตัวแทนในการประสานความร่วมมือในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

4) ด้านการเรียนรู้

มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างฝ่ายเพื่อพัฒนาระดับคุณภาพการให้บริการด้านที่พัก ร้านอาหาร และบริษัททัวร์ เป็นระยะโดยความร่วมมือกับวิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว มทร.ศรีวิชัย ตรัง ในการเข้ามาเป็นวิทยากรที่เลี้ยง นอกจากนี้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยว เช่น การพักอาศัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง เป็นต้น

ภาพที่ 2 การประชุมกลุ่มย่อยแกนนำ 4 ชุมชน

จะเห็นได้ว่าชุมชนทั้ง 4 แห่ง มีกลุ่มแกนนำทางการท่องเที่ยวที่ดำเนินการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่และชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมที่มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน คณะผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ตามกรอบแนวคิดของการวิจัยในประเด็นของทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน องค์การชุมชนและการมีส่วนร่วม การจัดการแหล่งท่องเที่ยว และการเรียนรู้ สามารถสรุปได้ว่า แต่ละชุมชนก็มีทรัพยากรการจัดการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของสมาชิกผู้เกี่ยวข้องในลักษณะที่แตกต่างกันตามอัตลักษณ์และวิถีชีวิตตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ร่วมกันในการเป็นต้นทุนหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบเครือข่ายได้อย่างลงตัวโดยชุมชนแต่ละแห่งสามารถนำเอาจุดเด่นของกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละชุมชนมาจัดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างเหมาะสม

4.2 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังประกอบด้วย 4 ชุมชนด้วยกันคือ

1. ชุมชนบ้านน้ำราบ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
2. ชุมชนควนตุงกู อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
3. ชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
4. ชุมชนหาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน (ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ธีระพันธุ์, 2546) ที่มีหลักการจัดการเครือข่ายโดยอาศัย (1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนเครือข่าย (2) องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย (3) การจัดการที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนเครือข่าย และ (4) การเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย โดยงานวิจัยชิ้นนี้สามารถแสดงขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

4.2.1 ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนเครือข่าย

การนำข้อมูลที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เกี่ยวกับบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง จำนวน 4 แห่ง โดยการนำเอาทรัพยากรที่เป็นจุดเด่นของทั้ง 4 ชุมชนมาร่วมพัฒนาเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายมีรายละเอียดดังนี้

(ร่าง) โปรแกรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จำนวน 3 วัน 2 คืน รายละเอียดดังนี้

วันที่ 1

- 8.00 น. คณะต้อนรับ ณ ปากเมงปลาช่า
- 9.00 น. นำท่านพายเรือคายัคเยี่ยมชมเกาะปลิง
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน (อาหารทะเลพื้นบ้าน)
- 13.00 น. เยี่ยมชมอ่าวบุญคง พร้อมชมพระอาทิตย์ตกดิน ณ หาดปากเมง
- 18.00 น. ปั่นจักรยานสามล้อ และรับประทานอาหารเย็น
- 20.00 น. เข้าพักรีสอร์ทชุมชนปากเมง

วันที่ 2

- 9.00 น. คณะพร้อมกัน ณ ท่าเรือควนตุงกู ลงเรือเดินทางไปยังเกาะมุก
- 9.45 น. นั่งรถสามล้อฟางช้างเยี่ยมชมวิถีประมงชายฝั่งชุมชนเกาะมุก

12.00 น. เข้าสู่ที่พัก รับประทานอาหารเที่ยง (พร้อมแต่งกายลงท่อน้ำทะเล)

13.30 น. นำท่านลอดถ้ำมรกต และดำน้ำดูปะการัง ณ เกาะกระดาน

17.00 น. สัมผัสชายหาดขาว ณ หาดซาลี พร้อมชมพระอาทิตย์ตกดิน

18.30 น. รับประทานอาหารเย็น

วันที่ 3

9.00 น. คณะพร้อมกัน ณ ท่าเรือเกาะมุก ลงเรือเดินทางไปยังแพบ้านน้ำราบ

9.30 น. นำท่านลองแพชมวิวเขาจอมป่า 360 องศา และชมความสวยงามของทะเลแหวก

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน (อาหารทะเล 5 อย่างบนแพ)

13.30 น. กิจกรรมปลูกป่าชายเลน และเยี่ยมชมธนาคารปูม้า

15.00 น. เดินทางกลับมาตงภูมิโดยสวัสดิภาพ

**หมายเหตุ กำหนดการมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้มาเยือน

ภาพที่ 3 การประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.2.2 องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย

เมื่อเครือข่ายมีรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวแล้ว การค้นหาว่าใครเป็นผู้นำกลุ่มย่อย ในชุมชน หรือเป็นแกนนำเครือข่ายในด้านต่าง ๆ ใครเป็นผู้นำตามธรรมชาติ หรือผู้ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือจากนั้นจึงเข้าไปปรึกษาหารือและหาแนวทางทำงานร่วมกัน วิธีการค้นหาผู้นำที่สำคัญนี้ มีความจำเป็นต่อการเสริมสร้างการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในระดับชุมชน เพราะในสังคมไทยนั้นการให้การยอมรับนับถือกับผู้นำในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชุมชน จะมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งหลายเครือข่ายเกิดจากการที่ผู้นำในชุมชนได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัว ดังนั้น การค้นหาผู้นำที่สำคัญในระดับชุมชน จึงเป็นเทคนิคและวิธีการอย่างหนึ่งในการจัดการเครือข่ายในระดับชุมชน

ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้อาศัยความเป็นนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ดังนั้นจึงเป็นการง่ายที่จะค้นหาผู้นำกลุ่มที่สำคัญของแต่ละชุมชน เพื่อมาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแต่ละชุมชน ปรากฏว่าได้กลุ่มผู้นำที่สำคัญที่มีบทบาทและสามารถเป็นผู้ประสานงานกับชุมชนได้เป็นอย่างดีดังนี้

1. ชุมชนบ้านน้ำราบ คือ นายกมล บุญนวน ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนล่องแพบ้านน้ำราบ
2. ชุมชนควนดั่งกู อำเภอกันตัง คือ นางประพิมพ์ ชันติ ประธานกลุ่มประมงพื้นบ้านควนดั่งกู
3. ชุมชนเกาะมุก อำเภอกันตัง คือ นายธินยธรณ์ ยอดราช สมาชิกกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวเกาะมุก
4. ชุมชนหาดปากเมง อำเภอสีเกา คือ นางสาวสุชาดา ศักยะบุญ เลขานุการสมาคมผู้ประกอบการท่องเที่ยวหาดปากเมง

4.2.3 การจัดการที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนเครือข่าย

สำหรับในเรื่องของการบริหารจัดการแบบเครือข่ายร่วมกันนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลแก่ชุมชนเครือข่ายผ่านแนวคิดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2548) และให้สมาชิกในเครือข่ายร่วมกันแสดงความคิดเห็นและนำมาสู่ข้อสรุปในการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ดังนี้

1. เครือข่ายชุมชนมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้โดยมีศูนย์กลางของข้อมูลเครือข่าย อยู่ที่ชุมชนหาดปากเมง ซึ่งเป็นจุดแรกที่รับนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม โดยองค์กรเครือข่ายประกอบด้วยไปด้วยตัวแทนจากชุมชนการท่องเที่ยวแห่งละ 5 คนรวมเป็น 20 คน จัดตั้งขึ้นผ่านตัวแทนชุมชนที่ยินดีเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเครือข่าย โดยแบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ฝ่ายต้อนรับและ

การตลาด ฝ่ายนำเที่ยว ฝ่ายอาหาร ฝ่ายพาหนะ และฝ่ายติดต่อประสานงาน ตามศักยภาพของตัวแทนแต่ละชุมชน

2. เครือข่ายชุมชน มีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวแบบเครือข่ายร่วมกัน โดยตัวแทนได้ช่วยกันร่างกฎกติกาที่ทุกฝ่ายตลอดจนนักท่องเที่ยวสามารถยอมรับได้ซึ่งไม่ขัดกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของชุมชนสำหรับการรับนักท่องเที่ยวหรือคณะศึกษาดูงาน เครือข่ายชุมชนจะพยายามขายโปรแกรมนำเที่ยวที่ทำร่วมกันก่อน ยกเว้นกรณีที่มีกลุ่มศึกษาดูงานมาเรียนรู้ที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ นอกจากนั้น ยังมีกำหนดราคาขายของโปรแกรมนำเที่ยวที่เป็นมาตรฐานเดียวกันของเครือข่าย โดยมีข้อกำหนดให้นักท่องเที่ยวจะต้องวางเงินมัดจำล่วงหน้าไว้อย่างน้อยร้อยละ 25 ของค่าใช้จ่าย และติดต่อชุมชนมาอย่างน้อย 1 สัปดาห์ก่อนการเริ่มงานจริง

การคำนวณต้นทุนโปรแกรมการท่องเที่ยว 3 วัน 2 คืน ราคา 3,400 บาท/คน

ค่าใช้จ่ายชุมชนหาดปากเมง 1,200 บาท

ค่าใช้จ่ายชุมชนควนตุงกูและเกาะมุก 1,200 บาท

ค่าใช้จ่ายชุมชนบ้านน้ำราบ 1,000 บาท

หมายเหตุ: รับจำนวนนักท่องเที่ยวต่อกลุ่มตั้งแต่ 6 คนขึ้นไป

3. เครือข่ายชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม จากผลกำไรของค่าตอบแทนที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวหลังจากหักต้นทุนของแต่ละชุมชนแล้วให้กับแต่ละชุมชนอย่างเท่าเทียมกันโดยหลังจากนักท่องเที่ยวกลับไปแล้ว ตัวแทนฝ่ายการเงินของแต่ละชุมชนจะเข้ามาจัดสรรแบ่งปันผลตอบแทนที่ได้รับให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียวกัน

4. เครือข่ายชุมชนมีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนโดยเงินจากการระดมหุ้นของแต่ละชุมชนร่วมกัน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการเริ่มแรกและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนรวมมาใช้ในการดำเนินงาน โดยสิ้นปีหากมีผลกำไร ก็จะมีการแบ่งปันเงินปันผลที่เกิดขึ้นตามหุ้นส่วนที่ถือของแต่ละชุมชน

5. เครือข่ายชุมชนมีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว โดยจัดให้มีการพักที่บ้านพักโฮมสเตย์ร่วมกับเจ้าของบ้าน มีกิจกรรมการทำอาหารร่วมกัน และมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนเช่น การร่วมวิถีประมงชายฝั่ง การแปรรูปอาหารทะเล เป็นต้น

6. เครือข่ายชุมชนมีการสร้างจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว ผ่านมัคคุเทศก์ชาวบ้านที่คอยปลุกฝังในการมาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอยู่ทุกครั้ง

7. เครือข่ายชุมชนมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยครอบคลุมถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้แต่ละชุมชนมีสิทธิในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มที่การบริหารจัดการน้ำเที่ยวและมัคคุเทศก์ท้องถิ่นก็ให้แต่ละชุมชนจัดการกันเองตลอดจนมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและพัฒนาศักยภาพของมัคคุเทศก์นำเที่ยว ในด้านของการสื่อสาร การให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การบริหารจัดการที่พักและการให้บริการต่อนักท่องเที่ยว ก็ให้แต่ละชุมชนพยายามรักษาความสะอาดของบ้านพักและห้องนอนตลอดจนอุปกรณ์การนอนให้สะอาดอยู่เสมอ และมีการให้บริการอาสาสมัครรักษาความปลอดภัยประจำแต่ละคืนคอยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันอยู่ประจำการพัฒนาสินค้าของที่ระลึก ก็ให้แต่ละชุมชนนำเอาสินค้าที่โดดเด่นของตนเองมาวางจำหน่ายที่ชุมชนบ้านน้ำราบซึ่งเป็นชุมชนสุดท้ายก่อนที่นักท่องเที่ยวจะจากไป สำหรับสินค้าของที่ระลึกของแต่ละชุมชน สำหรับทางด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์นั้น เครือข่ายได้ร่วมกันขอความร่วมมือจากพัฒนาชุมชน และวิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว ในการจัดทำเว็บไซต์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนได้ร่วมกันจัดทำแผ่นพับสีโฆษณาเครือข่ายชุมชนไว้ประจำแต่ละชุมชน และนำไปฝากไว้ที่สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดตรัง สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุดรธานี ตลอดจนบริษัทนำเที่ยวท้องถิ่นในด้วย

โดยมีระเบียบข้อบังคับแนวปฏิบัติของเครือข่าย ดังนี้

1. สมาชิกตรงต่อเวลาและเข้าร่วมการประชุมทุกครั้ง
2. วาระการบริหารงานของเครือข่าย วาระละ 2 ปี
3. การจัดสรรผลประโยชน์เข้ากลุ่มเครือข่าย 7 % และ 3 % เข้ากลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน
4. จองโปรแกรมท่องเที่ยวล่วงหน้า 7 วัน มัดจำ 25% โดยโอนเข้าบัญชีเครือข่าย
5. ก่อนและหลังการรับนักท่องเที่ยว ต้องมีการประชุมวางแผนการต้อนรับและสรุปการดำเนินงานทุกครั้ง
6. โอนรายได้แต่ละชุมชน ภายใน 3 วัน หลังจบการท่องเที่ยว
7. นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตามระเบียบของเครือข่าย
8. แต่ละชุมชนต้องรับผิดชอบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
9. จัดให้มีค่าประกันอุบัติเหตุแก่นักท่องเที่ยวทุกครั้ง

4.2.4 การเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย

ในขั้นตอนต่อมาหลังจากได้ร่วมพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยมีโปรแกรมการนำเที่ยว มีกลุ่มสมาชิกเข้ามาบริหารจัดการและมีกฎ กติการ่วมกันแล้ว เครือข่ายได้มีการจัดศึกษาดูงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ คือ ชุมชนท่องเที่ยวบ่อเจ็ดลูก จังหวัด

สตูล ที่มีการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรม และนำเอาสิ่งที่ได้มาประยุกต์ใช้กับรูปแบบการบริหารจัดการของเครือข่ายที่เหมาะสมในมิติต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ทั้งนี้สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน มีดังนี้

1. ได้ทราบถึงหลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะความสามัคคีของสมาชิก และการกระจายรายได้ได้อย่างลงตัวและเหมาะสม
2. ได้ทราบถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาและแนวทางในการประสบผลสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. ได้เห็นการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์และบริหารจัดการให้เกิดรายได้และเพิ่มมูลค่า

ภาพที่ 4 การศึกษาดูงานเครือข่ายชุมชนบ่อเจ็ดลูก จังหวัดสตูล

สรุปภาพรวม การพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ตามหลักการจัดการเครือข่าย (1) ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนเครือข่าย มีการนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นของแต่ละชุมชนมาพัฒนาเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายแบบ 3 วัน 2 คืน (2) ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย มีการค้นหากลุ่มผู้นำสำคัญของแต่ละชุมชนเพื่อเข้ามาบริหาร

จัดการเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม (3) การจัดการที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนเครือข่าย มีการกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อปฏิบัติในการท่องเที่ยวที่ชุมชนและนักท่องเที่ยวสามารถปฏิบัติได้ และ(4) การเรียนรู้ของชุมชนเครือข่าย การสร้างความรู้ใหม่ที่ได้จากการสรุปทบทวนเรียนจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนเครือข่ายการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ โดยมีความสำคัญยิ่งเมื่อชุมชนได้นำบทเรียนนั้นไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และกระบวนการดังกล่าวจะกลายเป็นการขยายผลการทำงานของเครือข่ายและการพัฒนาชุมชนที่กว้างขวางออกไป

4.3 เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

4.3.1 การประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

1) ความพร้อมด้านโปรแกรม หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สรุปภาพรวมโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายมีความเหมาะสมเสนอให้เพิ่มเติมโปรแกรมท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายเพื่อความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมถึงการให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ควรเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์เครือข่ายให้มากกว่านี้ เพื่อเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เช่น Line Facebook เว็บไซต์ เป็นต้น

2) ความพร้อมด้านบริการด้านการท่องเที่ยว

สรุปภาพรวมการบริการด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่การต้อนรับนักท่องเที่ยวในภาพรวมถือว่าดีมาก เนื่องจากชุมชนมีจิตบริการแก่นักท่องเที่ยว การต้อนรับจากเจ้าของบ้านมีความเป็นกันเองให้การดูแลนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี อาหารอร่อยมีเพิ่มเติมได้ที่ตามต้องการมีการสะท้อนถึงวิถีของคนในชุมชนได้ดี แสดงให้เห็นถึงทุนทางวัฒนธรรม และวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน ทั้งนี้มีการเสนอให้ควรมีเมนูที่หลากหลาย เป็นอาหารพื้นถิ่นสามารถปรับให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวต่างวัฒนธรรมได้ และหากแต่ละชุมชนมีสมาชิกในการต้อนรับมากกว่านี้จะดียิ่ง

3) ความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

สรุปภาพรวมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกโดยเฉพาะการบริการการจัดการที่พักโฮมสเตย์ของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาพรวมมีความเป็นกันเอง อบอุ่น ผู้ให้บริการมีจิตบริการ มีความเป็นมิตร และพร้อมให้บริการเป็นเสน่ห์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่ควรเน้นความเป็นสัดส่วนของนักท่องเที่ยว เพิ่มความสะดวกความเป็นกันเองมากกว่านี้ ในด้านจัดการพาหนะนำเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาพรวม (เรือหางยาวและรถสามล้อพ่วง) เหมาะสมดี เสนอให้ควรมีเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น บริการหมวก ร่มกันแดด/ฝน การจัดที่

นั่งบนรถ ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เชื้อสภาพรถทุกครั้งก่อนออกเดินทาง นับเป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนานในการเดินทาง

4) ความพร้อมด้านระบบการบริหารจัดการ

สรุปภาพรวมความพร้อมด้านระบบการบริหารจัดการโดยรวมถือว่าดีมาก มีการสะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมของชุมชนและทุนทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ดี เป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวได้ เสนอให้ควรมีการประสานงานและเปลี่ยน กิจกรรม ข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง

และอยากให้ชุมชนมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมมากกว่านี้

หลังจากเครือข่ายได้รับการประเมินจากนักท่องเที่ยวทดลองแล้ว สมาชิกกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันประเมินรูปแบบการสร้างเครือข่ายตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเปรียบเทียบระหว่างวิธีการดำเนินการแบบเดิมและวิธีดำเนินการแบบสร้างเครือข่าย พบว่า วิธีการแบบเดิมชุมชนดำเนินการแบบต่างคนต่างบริหารจัดการกันเอง ทำให้มีข้อเสียคือ ชุมชนแต่ละแห่งจะไม่มีพลังอำนาจในการเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวแบบหลากหลายและที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวสำหรับแบบสร้างเครือข่าย พบว่า เครือข่ายชุมชนมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้โดยมีศูนย์กลางของข้อมูลเครือข่าย และชุมชนได้ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นของแต่ละแห่งในการให้บริการทางการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวให้มีผลประโยชน์ในด้านมูลค่าที่เพิ่มขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

4.3.2 เสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

คณะผู้วิจัยขอนำเสนอในประเด็นของข้อค้นพบข้อควรปฏิบัติข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ และการประเมินรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการเปรียบเทียบระหว่างวิธีการดำเนินการแบบเดิมและวิธีดำเนินการแบบสร้างเครือข่ายดังต่อไปนี้

1) วิธีดำเนินการแบบเดิม

การดำเนินการแบบเดิมนั้นชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมทั้งสิ้นแห่งดำเนินการแบบต่างคนต่างบริหารจัดการกันเอง เริ่มตั้งแต่วิธีการรับนักท่องเที่ยวเข้ามาโดยใช้กลวิธีทางการตลาดผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่ชุมชนเคยปฏิบัติ เช่น การบอกเล่าปากต่อปาก การฝากการประชาสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานหรือเครือข่ายต่าง ๆ ของชุมชนเอง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตรัง และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดตรัง

เป็นต้น ซึ่งก่อนที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาชุมชนแต่ละแห่งจะมีการประชุมคณะกรรมการการท่องเที่ยวของตนเอง เพื่อเตรียมความพร้อมในเรื่องการให้บริการกับนักท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มศึกษาดูงานจากหน่วยงานภาครัฐจากกลุ่มสามจังหวัดชายแดนใต้ และภาคกลาง และคณะนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาในจังหวัดใกล้เคียง และเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาก็จะให้บริการตามโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนแต่ละแห่งจัดขึ้นเอง หรือตามความประสงค์ของกลุ่มนักท่องเที่ยวโดยจ่ายค่าบริการตามอัตราที่ชุมชนเป็นคนกำหนดโดยคณะกรรมการกลุ่มของชุมชนเอง และเมื่อนักท่องเที่ยวกลับไปแล้ว คณะกรรมการของแต่ละชุมชนก็จะมาประชุมปรึกษาหารือกัน ถึงผลที่เกิดขึ้นจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่ม เพื่อนำข้อเสนอแนะและข้อบกพร่องที่พบมาปรับปรุงแก้ไขไว้ใช้ในครั้งต่อไป

จะเห็นได้ว่า การดำเนินการแบบเดิมนี เป็นไปในลักษณะของแต่ละชุมชนการท่องเที่ยวต่างบริหารจัดการกลุ่มการท่องเที่ยวด้วยตัวของตัวเอง ทำให้มีข้อดีคือ การบริหารงานเป็นไปด้วยความคล่องตัว และการตัดสินใจในการสั่งการค่อนข้างเร็ว แต่ก็มีข้อเสียในประเด็นที่ หากไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการ ชุมชนแต่ละแห่งก็จะค่อนข้างชบเซาและไม่มีพลังอำนาจในการเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวแบบหลากหลายและที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวด้วย

2) วิธีดำเนินการแบบเปลี่ยนแปลงของเครือข่าย

การดำเนินงานของเครือข่ายการท่องเที่ยวมีผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนในมิติต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อประเมินว่า การสร้างเครือข่ายมีข้อพิเศชกว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างไร กล่าวคือ จากงานวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยพบว่าข้อพิเศชของการสร้างเครือข่าย ได้แก่

1. เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อการมีส่วนร่วมของผู้คนในแต่ละชุมชนเครือข่าย ในการประชุมคณะกรรมการอย่างต่อเนื่องเพื่อวางแผนเตรียมความพร้อมและพัฒนาทั้งด้านสถานที่ บุคลากร ระบบการจัดการ โดยมีเป้าหมายสร้างเครือข่ายของกิจการเพื่อสังคม มุ่งเน้นเป้าหมายทางสังคม สิ่งแวดล้อมและรายได้ของเครือข่ายเป็นหลัก นับได้ว่าเป็นการสร้างผู้นำของการกระจายการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี

2. เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนเครือข่ายมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน โดยเน้นแนวคิดความยั่งยืนเป็นกรอบการดำเนินการโดยมุ่งเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ

3. เป็นการมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรให้มีความสมบูรณ์ภายใต้ความสมดุลของระบบแวดล้อม ส่งเสริมให้มีการขยายตัวของทรัพยากรโดยธรรมชาติและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และมีส่วนร่วมในการขยายพันธุ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย

4. เป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนเครือข่าย โดยมีการรณรงค์ให้มีการใช้วัสดุที่ได้จากธรรมชาติ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นต้น

5. เป็นการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเครือข่ายเพื่อการหมุนเวียนเศรษฐกิจของชุมชนอย่างเป็นธรรม ต่อเนื่องและเป็นระบบ มีการใช้แรงงานหรือผู้ประกอบการในชุมชนเป็นหลัก เน้นการใช้ทรัพยากรและวัตถุดิบในชุมชน เช่น ใช้อาหารพื้นบ้านที่ผลิตโดยผู้คนในชุมชนเครือข่ายให้นักท่องเที่ยว เป็นต้น

6. เป็นการรวมพลังในการสร้างคุณภาพด้านการบริการที่รวบรวมข้อมูลที่ต้องการของแหล่งท่องเที่ยว นำเสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ Facebook Page อีกทั้งได้นำเสนอผ่านทางเครือข่ายเชื่อมโยงต่างๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนฝั่งทะเลอันดามัน เป็นต้น

7. เป็นการวางแผนด้านการตลาดโดยกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวและราคา นำเสนอนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ยุติธรรมและโปร่งใส ทั้งนี้ได้มีการจัดสรรรายได้ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องอย่างเป็นธรรม

ทั้งนี้ เพื่อให้เครือข่ายได้มีโอกาสมาร่วมกันเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป มีประเด็นของรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

1. เครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยว ควรเป็นองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้โดยมีศูนย์กลางของข้อมูลเครือข่าย อยู่ที่ชุมชนหาดปากเมง ซึ่งเป็นจุดแรกที่รับนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม โดยองค์กรเครือข่ายประกอบด้วยไปด้วยตัวแทนจากชุมชนการท่องเที่ยวแห่งละ 5 คน รวมเป็น 20 คน โดยแบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายต้อนรับและการตลาด ฝ่ายนำเที่ยว ฝ่ายอาหาร ฝ่ายพาหนะ และฝ่ายติดต่อประสานงาน ตามศักยภาพของตัวแทนแต่ละชุมชน

2. เครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยว ควรมีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวแบบเครือข่ายร่วมกัน โดยตัวแทนได้ช่วยกันร่างกฎกติกาที่ทุกฝ่ายตลอดจนนักท่องเที่ยวสามารถยอมรับได้ซึ่งไม่ขัดกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของชุมชน สำหรับการรับนักท่องเที่ยวหรือคณะศึกษาดูงาน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะพยายามขายโปรแกรมนำเที่ยวที่ทำร่วมกันก่อน ยกเว้นกรณีที่มีกลุ่มศึกษาดูงานมาเรียนรู้ที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ นอกจากนั้น ยังมีกำหนดราคาขายของโปรแกรมนำเที่ยวที่เป็นมาตรฐานเดียวกันของเครือข่าย โดยมีข้อกำหนดให้นักท่องเที่ยวจะต้องวางเงินมัดจำล่วงหน้าไว้อย่างน้อยร้อยละ 25 ของค่าใช้จ่าย และติดต่อเครือข่ายมาอย่างน้อย 1 สัปดาห์ก่อนการเริ่มงานจริง

3. เครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยว ควรมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม จากผลกำไรของค่าตอบแทนที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวหลังจากที่หักต้นทุนของแต่ละชุมชนแล้ว ให้กับแต่ละชุมชนอย่างเท่าเทียมกันโดยหลังจากนักท่องเที่ยวกลับไปแล้ว ตัวแทนฝ่ายการเงินของแต่ละชุมชนจะเข้ามาจัดสรรแบ่งปันผลตอบแทนที่ได้รับให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียวกัน

4. เครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยว ควรมีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนโดยเงินจากการระดมทุนของแต่ละชุมชนร่วมกัน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการเริ่มแรกและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนรวมมาใช้ในการดำเนินงาน โดยสิ้นปีหากมีผลกำไรก็จะมีการแบ่งปันเงินปันผลที่เกิดขึ้นตามหุ้นส่วนที่ถือของแต่ละชุมชน

5. เครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยว ควรมีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว โดยจัดให้มีการพักที่บ้านพักโฮมสเตย์ร่วมกับเจ้าของบ้าน มีกิจกรรมการทำอาหารร่วมกัน และมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน

6. เครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยว ควรมีการสร้างจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว ผ่านมัคคุเทศก์ชาวบ้านที่คอยต่อยอดในการมาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอยู่ทุกครั้ง

7. เครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยว ควรมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยครอบคลุมถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้แต่ละชุมชนมีสิทธิในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มที่การบริหารจัดการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ท้องถิ่นก็ให้แต่ละชุมชนจัดการกันเอง ตลอดจนมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและพัฒนาศักยภาพของมัคคุเทศก์นำเที่ยวในด้านของการสื่อสาร การให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การบริหารจัดการที่พักและการให้บริการต่อนักท่องเที่ยว สำหรับการประชาสัมพันธ์นั้น เครือข่ายควรร่วมกันขอความร่วมมือจากพัฒนาชุมชน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในการจัดทำเว็บไซต์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนได้ร่วมกันจัดทำแผ่นพับสื่อโฆษณาเครือข่ายชุมชนไว้ประจำแต่ละชุมชน และนำไปฝากไว้ที่สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานตรัง สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตรัง ตลอดจนบริษัทนำเที่ยวท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานีด้วย

สรุปได้ว่า การประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งที่จะรวมชุมชนให้มีพลังต่อรองและเป็นพันธมิตรทางธุรกิจท่องเที่ยวด้วยกันได้อย่างเหนียวแน่นและยั่งยืน จะต้องมีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวที่เอื้อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน นับเป็นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลากหลายให้กับนักท่องเที่ยวได้ยั่งยืน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยว บริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

- 1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง
- 2 เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง
- 3 เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุปผลการศึกษา อภิปราย และให้ข้อเสนอแนะในการศึกษา มีขั้นตอนการวิจัยเป็นไปตามลำดับจึงขอสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง สรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง จำนวน 4 แห่ง พบว่า ชุมชนแต่ละแห่งมีทรัพยากรการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของสมาชิกผู้เกี่ยวข้องในลักษณะที่แตกต่างกันตามอัตลักษณ์และวิถีชีวิตตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ร่วมกันในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐินี ทองดี และกนก บุญศักดิ์ (2560) ศึกษาการจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม กลุ่มน้ำโหลง ซี มูล เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวประเทศไทย ลาว และเวียดนาม พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวที่สูงขึ้น และเกิดการพัฒนารูปแบบเครือข่ายใน 2 มิติ คือ มิติกลไกเครือข่ายการจัดการตลาดที่เกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีแผนการดำเนินงานของเครือข่าย และในมิติของการพัฒนาศักยภาพด้านการตลาด มีการกำหนดวิสัยทัศน์ทางการตลาดร่วมกันของเครือข่าย นอกจากนี้ผลจากการวิจัยยังสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในลักษณะของเครือข่ายการตลาดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยกระบวนการวิจัยที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน คือ การจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนและผู้วิจัย การแชร์ข้อมูล การอบรม

เพิ่มเติมโดยผู้รู้และมีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงการทำงานในลักษณะของเครือข่าย มาเป็นแนวทางในการพัฒนาที่สำคัญ และยังสอดคล้องกับงานวิจัย วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ (2561) ศึกษาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เขตสายไหม พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนกำหนดจากเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชนด้านเกษตรกรรมที่ หลากหลายทั้งด้านการผลิต การให้ความรู้ วิถีชีวิต โดยนักท่องเที่ยวร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่ม

5.2 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดย ชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง สรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการศึกษาการพัฒนาารูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งใน เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง พบว่า การนำเอาทรัพยากรการ ท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นของแต่ละชุมชนมาพัฒนาเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายแบบ 3 วัน 2 คืน และได้ค้นหากลุ่มผู้นำสำคัญของแต่ละชุมชนเพื่อเข้ามาบริหารจัดการเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อปฏิบัติในการท่องเที่ยวที่ชุมชนและนักท่องเที่ยวสามารถปฏิบัติ ได้ และการเรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายมีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนเครือข่ายการท่องเที่ยวที่ประสบ ความสำเร็จนำไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธรรมจักร เล็กบรรจง (2562) ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เกาะสุกร จังหวัดตรัง พบว่า การจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism โดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนเกาะสุกรตามแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ก่อให้เกิดการร่วมสร้างสรรค์โปรแกรมนำเที่ยวแบบ Slow Tourism มีการกำหนด กลไกในการทำงาน มีกฎ กติกาในการมาท่องเที่ยวยังชุมชน ซึ่งนำไปสู่การรวมกลุ่มการท่องเที่ยวใน ชุมชนขึ้น โดยมีการแบ่งการบริหารจัดการเป็นฝ่ายต้อนรับและมัคคุเทศก์ ฝ่ายการจัดการที่พักและ การให้บริการ ฝ่ายอาหารเครื่องดื่มและสินค้าของที่ระลึก ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาด ฝ่ายการ จัดการแสดงและยานพาหนะ และเกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะสุกรอย่างเป็นรูปธรรม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตติยา พรหมกัลป์ (2562) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ คือ 1) การมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่ ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมที่เป็นอิสระโดยความสมัครใจ เพื่อนำไปสู่กระบวนการวางแผน และการตัดสินใจ ประกอบการร่วมทำ รับผลประโยชน์ และวางแผน 2) ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็น สิ่งดึงดูดใจที่มีอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม สิ่งดึงดูดใจ และความเป็นอัต ถลักษณ์เชิงพื้นที่ 3) การตลาด เป็นการกระทำกิจกรรมที่มีผลให้เกิดการดึงดูดใจ ประกอบด้วย ช่อง

ทางการสื่อสาร เครือข่าย และการประชาสัมพันธ์ และ 4) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีองค์ประกอบของการมีส่วนร่วม และทรัพยากรการท่องเที่ยวผ่านกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วย การเรียนรู้ และลงมือทำ

5.3 วัตถุประสงค์การวิจัย ข้อที่ 3 เพื่อประเมินและเสนอรูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง สรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า วิธีการแบบเดิมชุมชนดำเนินการแบบต่างคนต่างบริหารจัดการกันเอง ทำให้ไม่มีการเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวแบบหลากหลายและที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวสำหรับแบบสร้างเครือข่าย ทำให้ชุมชนมีองค์ประกอบหรือกลไกในที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้โดยมีศูนย์กลางของข้อมูลเครือข่าย และชุมชนได้ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นของแต่ละแห่งในการให้บริการทางการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวได้เหมาะสม โดยเสนอให้มีการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม และมีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวที่เอื้อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปวีรพรต สมนึก (2561) ศึกษาการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระหว่างชุมชนบ้านทรายมูล และชุมชนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การพัฒนารูปแบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสมของสองชุมชนการท่องเที่ยวเกิดจากการศึกษาชุมชนและสภาพการณ์ภายในชุมชน การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และร่วมมือกันเพื่อวางแผนใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกันหรือเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกันโดยชุมชนสามารถนำทรัพยากรที่มีจุดเด่นแตกต่างตามอัตลักษณ์ วิถีชีวิต ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวมาจัดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างความหลากหลายของรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำการตลาดร่วมกันเพื่อลดต้นทุนอันเป็นประโยชน์ในด้านสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชนและกระจายผลตอบแทนอย่างทั่วถึง และยังสอดคล้องกับงานวิจัย Srithong et al. (2019) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนบางปลากด จังหวัดนครนายก พบว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวนำร่องเชิงเกษตรของชุมชนบางปลากดตามโปรแกรมการท่องเที่ยวที่สนับสนุนการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและประสบการณ์ในการท่องเที่ยวซึ่งได้ร่วมกันพัฒนาขึ้น ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นนักท่องเที่ยวนำร่องเสนอให้จัดโปรแกรมนำเที่ยวที่ยืดหยุ่นโดยเฉพาะให้เวลากับกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังแนะนำว่าชุมชนควรมีผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชน

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) การพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเครือข่ายในการเข้ามาบริหารจัดการการท่องเที่ยว ดังนั้นควรส่งเสริมให้คนในแต่ละชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเห็นถึงความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวแบบเครือข่าย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการจัดอบรมหรือประชุมให้ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

2) รูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรังครั้งนี้ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเครือข่าย ดังนั้น ควรนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาผลสะท้อนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร การสร้างภาคีเครือข่ายและถ่ายทอดประสบการณ์ร่วมกัน เป็นต้น เพื่อนำมาพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเครือข่ายให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสร้างการมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้แต่ละชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนเครือข่าย โดยหน่วยงานท้องถิ่นเป็นตัวแทนประสานงานสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน และสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทและทรัพยากรของแต่ละชุมชน

2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานตรัง ควรสนับสนุนในด้านการทำการตลาดการท่องเที่ยว การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์รูปแบบเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ให้เป็นที่รู้จัก ผ่านปฏิทินการท่องเที่ยวและสื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

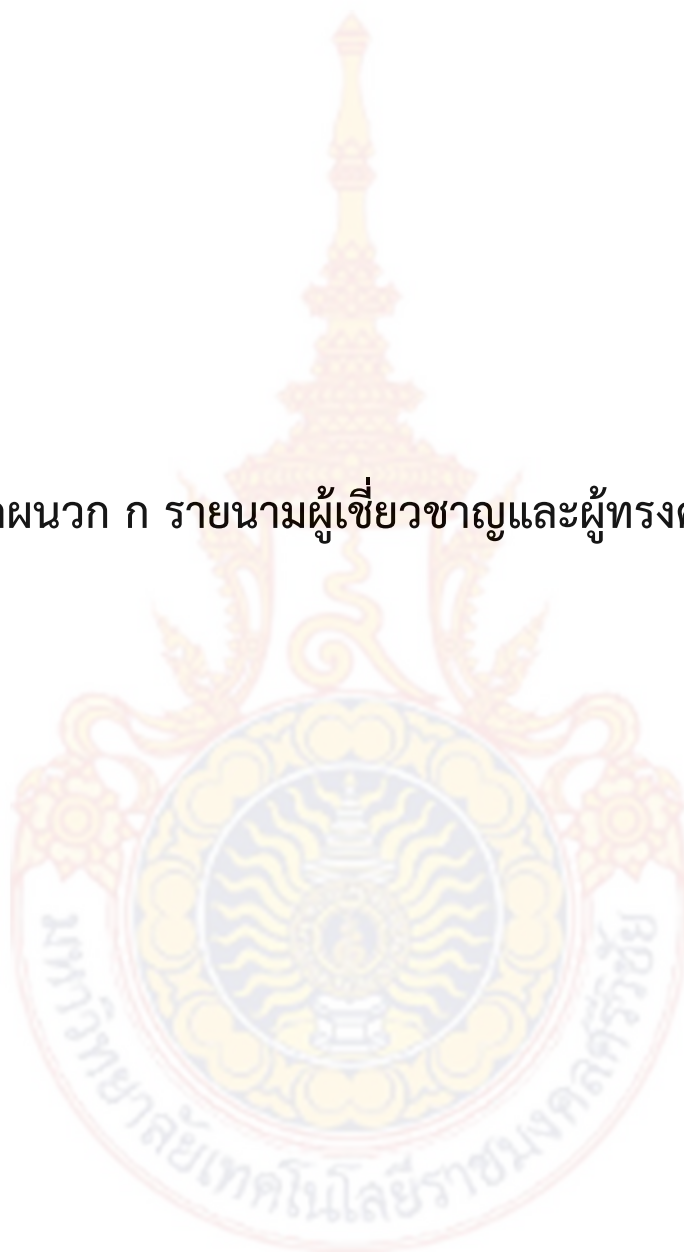
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : ชัคเชส มีเดีย.
- โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. (2540). การท่องเที่ยวโดยชุมชน. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2562, จาก <https://cbtyouth.wordpress.com>
- ณรงค์วิทย์ แสนทอง. (2551). การบริหารผลงานเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ณัฐธินี ทองดี และกนก บุญศักดิ์. (2560). การจัดการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซี มูล เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวประเทศไทย ลาว และเวียดนาม. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 9(2), 122-137.
- ทองใบ สุดซารี. (2549). การวิจัยธุรกิจ ปฏิบัติการวิจัยนอกเหนือจากตำรา. คณะบริหารธุรกิจและการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ทวีป สิริริศมี. (2544). การวางแผนพัฒนาและการประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- ธรรมจักร เล็กบรรจง. (2562). การจัดการการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะสุกร จังหวัดตรัง. Veridian E-Journal, 12(1), 111-132.
- ประไพพิมพ์ สุธีวสินนท์ และประสพชัย พสุนนท์. (2559). “กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ”. 29(2), 31 – 48.
- ปวิวรรต สมนึก. (2561). การพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระหว่างชุมชนบ้านทรายมูล และชุมชนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี, 14(1), 70-112.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2546). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. (2546). สื่อสารกับสังคมเครือข่าย. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

- พจนา สนวนศรี. (2546). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- รัตติยา พรหมกัลป์, พระเทพปริยัติเมธี และนัยนา เกิดวิชัย. (2562). ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 21(1) 13-28.
- วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ. (2561). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตสายไหม. วารสารร่วมพฤษ มหวิทยาลัยเกริก, 36(3) 11-44.
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2548). คู่มือการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนและบ้านพักแบบโฮมสเตย์.เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- สินธุ์ สโรบล. (2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: วนิตา.
- อัศวิน แสงพิกุล. (2556). ระเบียบวิธีวิจัยด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม. (2560). ประกาศปิดอุทยาน. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2560, จาก <https://thxngtrangyangngihifin/xuthyan-haeng-chati-had-cea-him>.

ภาษาต่างประเทศ

- Caplan, S. (1990). Using focus groups methodology for ergonomic design. *Ergonomics* 33 (5), pp. 527–533.
- Humphrey, H. (1960). *The education of a public man: My life and politics*. New York: Doubleday.
- Srithong, S., Suthitakon, N. & Karnjanakit, S. (2019). Participatory Community-based Agrotourism: A Case Study of Bangplakod Community, Nakhonnayok Province, Thailand. *PSAKU International Journal of Interdisciplinary Research*, 8(1), 212-220.

ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

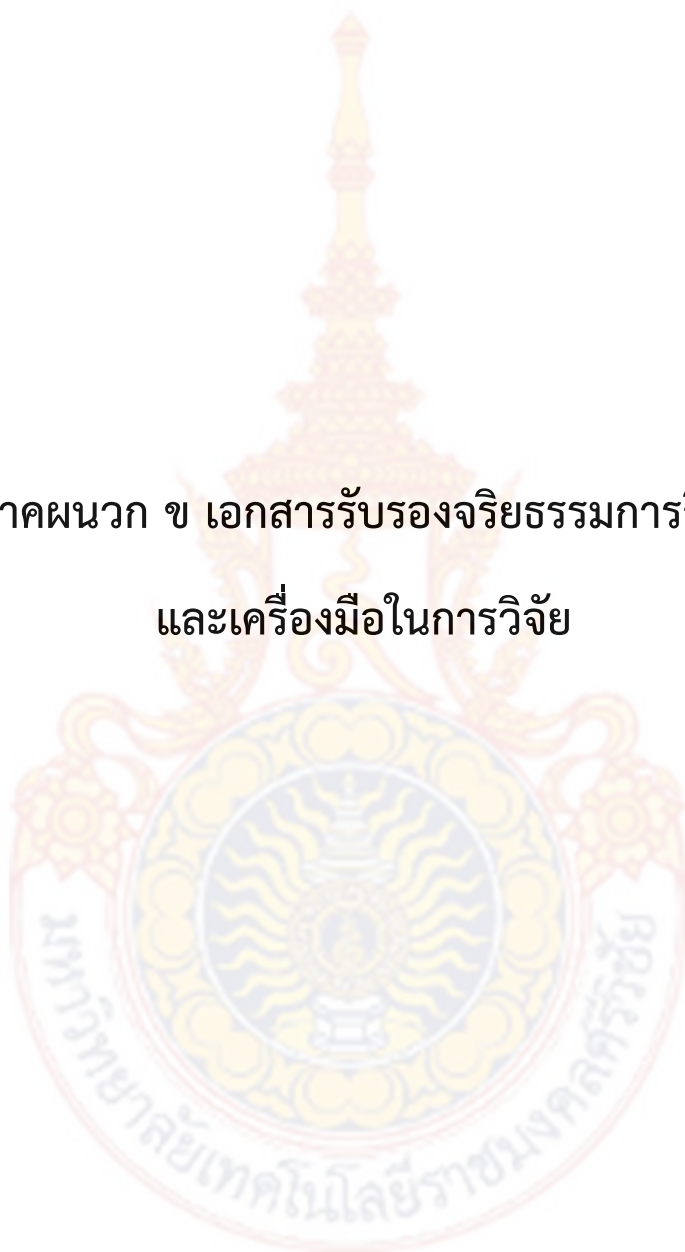

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีรบรรต สมณี	ประธานหลักสูตรวิชานวัตกรรมการท่องเที่ยว
และบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฐนิษฐ์ สังข์ดวง	อาจารย์สาขาการโรงแรมและการท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ศรีวิชัย
3. ดร.ดุสิตพร ฮกทา	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ศรีวิชัย

ภาคผนวก ข เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัย
และเครื่องมือในการวิจัย

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาวิจัยตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณ
รอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลกับตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และด้านการเรียนรู้ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยขอความร่วมมือให้ท่านให้การสัมภาษณ์ทุกข้อคำถามตามความเป็นจริง เพราะคำตอบของท่านจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและมีผลต่อการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน อนึ่งคำตอบของท่านไม่มีผลทางธุรกิจต่อบุคคลใดเป็นการเฉพาะ และคำตอบของท่านจะถูกเก็บเป็นความลับจะไม่ผูกพันและเกิดผลเสียต่อท่านแต่ประการใด

ขอบคุณทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้

ธรรมจักร เล็กบรรจง

ผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ - นามสกุล (ระบุเป็นเลขรหัสที่กำหนดโดยผู้วิจัย)

ชุมชน/หมู่บ้าน

.....
ตำแหน่งในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน / บทบาทการมีส่วนร่วมในชุมชน
.....

ตอนที่ 2

คำถามเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

1. ชุมชนมีฐานทรัพยากรที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และที่ชุมชนสร้างขึ้นที่เป็นเอกลักษณ์อะไรบ้าง
2. ภูมิปัญญา วิถีชีวิตพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพหลักในชุมชนเป็นอย่างไร
3. รูปแบบ หรือกิจกรรมโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชนมีอะไรบ้าง
4. บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถทำงานด้านท่องเที่ยวในแต่ละสาขา เช่น บริการรถนำเที่ยว เรือนำเที่ยว บริการร้านอาหาร ที่พักและบริการนำเที่ยว เป็นต้น เป็นอย่างไร

คำถามเกี่ยวกับองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

1. ชุมชนมีรูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม เช่น การวางแผนการมีส่วนร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน อย่างไร
2. ชุมชนมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้มีความรู้และมีทักษะในด้านต่าง ๆ อย่างไร
3. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน มีลักษณะอย่างไร

คำถามเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

1. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนมีลักษณะการแบ่งส่วนงานเป็นอย่างไร
2. ชุมชนมีกฎ-กติกาในการจัดการการท่องเที่ยว หรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวอย่างไร
3. รูปแบบการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นอย่างไร
4. ชุมชนมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม อย่างไร

คำถามเกี่ยวกับการเรียนรู้

1. ชุมชนมีการสร้างกับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง และมีการจัดการให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว อย่างไร
2. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อวางแผนดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชน มีลักษณะอย่างไร
3. การสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว เป็นอย่างไร

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ต่อการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ลงชื่อ.....ผู้ทำการสัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.เวลาที่ทำการสัมภาษณ์.....ถึง.....น.

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวทดลอง

เรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณ
รอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลกับนักท่องเที่ยวทดลอง โดยมีวัตถุประสงค์
ประเมินความพร้อมของโปรแกรมหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน บริการด้านการท่องเที่ยว สิ่ง
อำนวยความสะดวก และระบบการบริหารจัดการ จากการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยว
โดยชุมชน ผู้วิจัยขอความร่วมมือให้ท่านให้การสัมภาษณ์ทุกข้อคำถามตามความเป็นจริง เพราะ
คำตอบของท่านจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและมีผลต่อการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่งในเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง
อนึ่งคำตอบของท่านไม่มีผลทางธุรกิจต่อบุคคลใดเป็นการเฉพาะ และคำตอบของท่านจะถูกเก็บเป็น
ความลับจะไม่ผูกพันและเกิดผลเสียต่อท่านแต่ประการใด

ขอบคุณทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้

ธรรมจักร เล็กบรรจง

ผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ - นามสกุล (ระบุเป็นเลขรหัสที่กำหนดโดยผู้วิจัย)

ชุมชน/หมู่บ้าน

อาชีพ

ตอนที่ 2

คำชี้แจง โปรดบันทึกข้อความการให้สัมภาษณ์ลงในช่องว่างตามความเป็นจริง

ความพร้อมด้านโปรแกรม หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. การที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

.....

.....

.....

.....

2. การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนมาจัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับชุมชน

.....

.....

.....

.....

3. การได้เรียนรู้และเห็นถึงความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยว

.....

.....

.....

.....

4. ความเหมาะสมของโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่

.....

.....

.....

.....

ความพร้อมด้านบริการด้านการท่องเที่ยว

1. การมีระบบการให้บริการแสดงออกถึงความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว

.....

.....

.....

.....

2. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นที่มึนยะมากกว่าการใช้บริการ

.....

.....

.....

3. ความพร้อมของบริการการท่องเที่ยวด้านต่างๆ เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ที่พัก อาหาร ยานพาหนะ การและการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น ที่จัดโดยชุมชน

.....

.....

.....

ความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

1. โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการรองรับและให้บริการนักท่องเที่ยว

.....

.....

.....

2. ความสะดวกสบาย และปลอดภัยในการท่องเที่ยว

.....

.....

.....

3. มีป้ายหรือแผนที่ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นกับนักท่องเที่ยว

.....

.....

.....

4. การวางผังของสิ่งปลูกสร้างสอดคล้องกลมกลืนกับภูมิทัศน์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

.....

.....

.....

ความพร้อมด้านระบบการบริหารจัดการ

1. สมาชิกองค์กรเข้ามาทำหน้าที่บริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

.....

.....

.....

2. การกระจายบทบาทการทำงานของสมาชิกผู้รับผิดชอบส่วนงานต่างๆ มีความชัดเจน

.....

.....

.....

3. มาตรการในการควบคุมและป้องกันผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

4. อัตราค่าบริการที่เป็นมาตรฐานและราคาที่เป็นธรรม

.....

.....

.....

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์

ต่อการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ลงชื่อ.....ผู้ทำการสัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลาที่ทำการสัมภาษณ์.....ถึง.....

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นายธรรมจักร เล็กบรรจง
(ภาษาอังกฤษ) Mr Tammachak Lakbanchong
- ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย 179 หมู่ 3 ตำบลไม้ฝาด
อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง 92150
มือถือ 089 - 4711535
E Mail: Tammachak.l@rmutsv.ac.th
- ประวัติการศึกษา

ปีที่จบการศึกษา	ระดับการศึกษา	อักษรย่อ	วิชาเอก	สถาบันการศึกษา
2557	ปริญญาตรี	ศศ.บ.	การโรงแรมและการท่องเที่ยว	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วช ตรัง
2559	ปริญญาโท	วท.ม.	การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยว	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ผลงานวิจัยที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่
ธรรมจักร เล็กบรรจง และจตุมา บุญมี. (2559). แนวทางพัฒนาการจัดทำมาตรฐานการให้บริการโรงแรมฮาลาลเพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวมุสลิม. การประชุมวิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ 5 “Tourism for All, All for Tourism มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 26 กันยายน 2559.
จิระนาถ รุ่งช่วง และธรรมจักร เล็กบรรจง. (2560). ความเป็นไปได้ในการพัฒนาการสอนทำอาหารในชุมชนท้องถิ่นปักษ์ใต้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาหารไทยสู่อาเซียน. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 3 และระดับนานาชาติครั้งที่ 4 The 3rd National and 4th International Conference Environmental Friendly Tourism for Sustainable Development” มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 12-13 มกราคม 2560.
สามารถ วัฒนเดชา และธรรมจักร เล็กบรรจง. (2561). การจัดทำขั้นตอนปฏิบัติงานของนักศึกษาฝึกงานและพนักงานใหม่ แผนกบริการอาหารและเครื่องดื่ม อนันตรา ไม้ขาว ภูเก็ต วิลล่า. การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงานครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 26 – 27 มีนาคม 2561.

ธรรมจักร เล็กบรรจง. (2561). มิติใหม่การท่องเที่ยวชุมชน เพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีน. การประชุมวิชาการระดับชาติการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืน ครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, 28 – 29 พฤษภาคม 2561.

อรัญญา ทะวะระ และธรรมจักร เล็กบรรจง. (2562). การพัฒนาคุณภาพการบริการของโรงแรมระดับ 3 ดาว ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย. การประชุมวิชาการระดับชาติการท่องเที่ยวและการโรงแรมร่วมสมัย ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 6 มิถุนายน 2562.

ธรรมจักร เล็กบรรจง, วันวิสาข์ พลอย อินสว่าง และ จิระนาถ รุ่งช่วง. (2563). ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนนาหมื่นศรี. งานประชุมวิชาการท่องเที่ยวระดับชาติ ครั้งที่ 6 “การท่องเที่ยววิถีปกติใหม่ (New Normal) สู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก” มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 10-11 ตุลาคม 2563.

วารสารวิชาการ (ระดับชาติ):

ธรรมจักร เล็กบรรจง. (2562). การจัดการการท่องเที่ยวแบบ Slow Tourism โดยมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะสุกร จังหวัดตรัง. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 12(1), 111-132.

จิระนาถ รุ่งช่วง, ธรรมจักร เล็กบรรจง และธนินทร์ สังขดวง. (2563). ความพึงพอใจต่อส่วนประสมทางการตลาดของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อร้านขนมจีน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, 9(1), 9-19.